

geschied

ongeschied

als leerkracht van (E)MG leerlingen

Meesterstuk in het kader van de opleiding
MA SEN Zeer Ernstig Onderwijs Beperkt
van het Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg

Begeleid door MA H. Rops

Miranda Minkenberg
Catharinastraat 51,
6102 CX Echt
miranda@klesman.nl
Studentnummer 2019738

Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg Fontys
Hogescholen Tilburg

Breda, juni 2011

Meesterstuk in het kader van de opleiding
MA SEN Zeer Ernstig Onderwijs Beperkt
van het Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg

Begeleid door MA H. Rops

Miranda Minkenberg
Catharinastraat 51,
6102 CX Echt
miranda@klesman.nl
Studentnummer 2019738

Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg Fontys
Hogescholen Tilburg

Breda, juni 2011

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	5
INLEIDING	6
HOOFDSTUK 1	8
1.1. Aanleiding van het onderzoek en probleemformulering	8
1.2. Aannames / hypotheses bij de start.....	8
1.3. Probleemverkenning.....	9
1.3.1. Literatuurverkenning	9
1.3.2. Praktijkverkenning.....	9
1.4. Doelstelling van het onderzoek	10
1.4.1. Onderzoeksvraag.....	10
1.4.2. Deelvragen.....	10
HOOFDSTUK 2	11
2.1. (E)MG leerlingen	11
2.1.1. Kenmerken van (E)MG leerlingen.....	11
2.2. Leerkrachtcompetenties	12
2.2.1. ZML-leerkrachtcompetenties in het werken met leerlingen.....	13
2.3. Het organiseren van onderwijs aan (E)MG leerlingen	14
2.4. Het bieden van zorg en begeleiding aan (E)MG leerlingen	16
2.4.1. Heterogeniteit.....	16
2.4.3. Afhankelijkheid.....	17
2.4.4. Communicatie	17
HOOFDSTUK 3	19
3.1. De onderzoeksvraagstelling	19
3.2. De onderzoekscontext.....	19
3.3. De onderzoeksstrategie.....	20
3.5. Het onderzoeksprotocol.....	21
3.6. De onderzoeksmethoden en onderzoeksinstrumenten	21
3.7. De data analyse	23
3.8. Ethiek	24
3.9. Validiteit en betrouwbaarheid	24
HOOFDSTUK 4	25
4.1. Literatuuronderzoek.....	25
4.2. Interviews	25
4.2.1. Het organiseren van onderwijs.....	26
4.2.2. Bieden van zorg en begeleiding.....	29
4.3. Observaties	32
4.3.1. Het organiseren van onderwijs.....	32
4.3.2. Bieden van zorg en begeleiding.....	32

HOOFDSTUK 5	33
5.1. Conclusies	33
5.1.1. De (E)MG leerling	33
5.1.2. ZML-leerkrachtcompetenties in het werken met leerlingen	34
5.1.3. Wat is de inhoud van deze competenties?	34
5.1.5. In welke mate speelt zorg een rol in het onderwijs aan (E)MG leerlingen?	35
5.2. De onderzoeksvraag	36
5.3. Discussie	36
5.4. Aanbevelingen	37
HOOFDSTUK 6	38
6.1. Hoe heb ik het onderzoek ervaren?	38
6.2. Reflectie op mijn persoonlijke professionele ontwikkeling	38
6.3. Reflectie op mijn ontwikkeling als onderzoeker	40
6.4. Critical friends	40
NAWOORD	41
BRONVERMELDING	42
BIJLAGEN	45
Bijlage 1. COMPETENTIEPROFIEL LEERKRACHT SO/VSO	46
Bijlage 2. COMPETENTIEPROFIEL EMB	53
Bijlage 3. OVERZICHT GEINTERVIEWDE SCHOLEN	66
Bijlage 4. INTERVIEWS	67
Bijlage 5. UITWERKING INTERVIEWS	77
Eindnoten	80

SAMENVATTING

Het bieden van onderwijs aan (E)MG ((Ernstig) Meervoudig Gehandicapte) leerlingen is volgens Vlaskamp in van Hoof en van Dijen (2009) helemaal niet zo eenvoudig. Dat blijkt vooral uit het gegeven dat er pas de laatste jaren hard gewerkt wordt aan het bieden van passend onderwijs aan deze leerlingen.

“(E)MG leerlingen zijn in vele opzichten (blijvend) afhankelijk van anderen om hen heen. De complexiteit van de zorg en het onderwijs voor deze leerlingen, wordt versterkt doordat meerdere mensen bij de leerling betrokken zijn” (Nijland, 2006). Het onderwijs aan (E)MG leerlingen wordt veelal individueel aangeboden, omdat deze leerlingen sterk van elkaar verschillen. Het lijken soms kleine verschillen, maar deze zijn wel van invloed op het onderwijs en hebben grote gevolgen voor de directe omgeving (Vlaskamp e.a., 2005).

“In de klas worden de leerlingen ondersteund waar dit nodig is, maar daarnaast wordt tevens aandacht besteed aan het vrijmaken van de weg naar een vorm van zelfstandigheid” (Nijland, 2006). De leerkracht heeft deskundigheid in de aanpak en de begeleiding van (E)MG leerlingen (Nijland, 2006).

Dit onderzoek heeft zich gericht op de competenties die een leerkracht nodig heeft in het werken met (E)MG-leerlingen. Specifiek de competenties Organiseren van onderwijs en Bieden van zorg en begeleiding. Uit zowel het literatuuronderzoek als het praktijkonderzoek is gebleken dat er voor het werken met (E)MG leerlingen specifieke leerkrachtcompetenties noodzakelijk zijn om onderwijs te kunnen bieden aan deze doelgroep.

INLEIDING

In mijn werk als leerkracht op de Herman Broerenschool te Roermond kom ik in aanraking met leerlingen die door een of andere oorzaak blijvend in hun ontwikkeling zijn achtergebleven of te wel Zeer Moeilijk Lerende Kinderen¹.

Vaak wordt het leren nog eens extra bemoeilijkt door andere belemmeringen, die een aparte aanpak vereisen. Hierbij valt te denken aan o.a.: gedragsstoornissen, contactstoornissen, concentratiestoornissen, zintuiglijke handicaps enz..

“Sinds de invoering van de wet op de expertisecentra in 2003 kunnen scholen overgaan tot het toepassen van ‘verbrede toelating’”(www.passendonderwijs.nl).

Het Bestuur van de school heeft bij het Regionaal Expertise Centrum (REC) Limburg de verbrede toelating aangevraagd. De MG (Meervoudig Gehandicapt) - status staat beschreven in artikel 10 van de regeling indicatiecriteria leerling gebonden financiering (www.st-ab.nl).

In het VSO (Voortgezet Speciaal Onderwijs) hadden we al een ‘Zorg-groep’. In deze groep zitten leerlingen die door hun complexe beperking niet in staat zijn om het onderwijsprogramma van het VSO te volgen. In het SO (Speciaal Onderwijs) stroomde er de laatste jaren steeds meer (E)MG leerlingen in.

Deze leerlingen werden voorheen geplaatst binnen een reguliere ZML-groep (leerlingen met een IQ tot 55 / 65-met een tweede stoornis).

Sinds dit schooljaar is er ook een ‘Zorg-groep’ in het SO opgezet. In deze groep zitten leerlingen die in aanmerking komen voor de (E)MG status.

MG status houdt in:

- IQ<20
- IQ 19-35 in combinatie met bijbehorend zeer beperkt gedragsrepertoire en bijkomende medische of gedragsproblematiek
- Lichamelijke handicap in combinatie met een verstandelijke beperking
(www.REC3 limburg.nl)

Hartstikke leuk zo'n groep, wat een uitdaging!

Maar hoe moet je dit als leerkracht aanpakken? Welke specifieke kennis heb je als leerkracht nodig? Wat wordt er van een leerkracht verwacht? Welke behoeften hebben de leerlingen en hoe kun je daarop aansluiten?

Allemaal vragen die voor mij de aanleiding zijn geweest voor het doen van dit onderzoek.

Na het doen van dit onderzoek verwacht ik te weten welke aanvullende deskundigheid ik nodig heb, naast de ZML-leerkrachtcompetenties (WOSO, 2004; Competentieprofiel-ZML-scholen in Twente).

HOOFDSTUK 1

DE ONDERZOEKSVRAAG

In dit hoofdstuk staat de keuze voor dit onderzoek beschreven.

1.1. AANLEIDING VAN HET ONDERZOEK EN PROBLEEMFORMULERING

De aanleiding van het onderzoek is de nieuwe samenstelling van de groepen voor het schooljaar 2010-2011. Dit schooljaar zijn de SO leerlingen² geclusterd aan de hand van ontwikkelingsperspectieven³. Bij het bepalen van de individuele ontwikkelingsperspectieven wordt gebruik gemaakt van de methode Handelings Gericht Werken van Pameijer, Beukering en de Lange (2009).

Deze ontwikkelingen hebben er toe geleid dat er in het SO een zorggroep is gestart. In deze groep zitten leerlingen geclusterd die in aanmerking komen voor de MG status.

Binnen het team is er niemand gespecialiseerd in deze speciale doelgroep, (E)MG leerlingen. Wat wordt er van mij als leerkracht verwacht als ik in die groep zou werken?

1.2. AANNAMES / HYPOTHESES BIJ DE START

De verwachting is dat er in het werken met (E)MG leerlingen aanvullende deskundigheid nodig is naast de ZML-leerkrachtcompetenties (Competentieprofiel-ZML-scholen in Twente), zoals beschreven in bijlage 1.

1.3. PROBLEEMVERKENNING

1.3.1. Literatuurverkenning

In de literatuur is veel geschreven over de zorg aan (E)MG leerlingen. Pas sinds 2006 biedt het Ministerie van Onderwijs scholen de mogelijkheid om (E)MG leerlingen te plaatsen. Vandaar dat er nog weinig literatuur beschikbaar is over deze leerlingen binnen het onderwijs. Literatuur over de zorg aan (E)MG leerlingen heb ik proberen te vertalen naar het onderwijs.

1.3.2. Praktijkverkenning

“De school stelt zich tot doel om de ontwikkelingsmogelijkheden, die voor ieder kind verschillend zijn, zoveel mogelijk te ontplooiën. Het is gericht op het aanleren van vaardigheden die de zelfstandigheid vergroten en het gevoel van eigenwaarde versterken. Het gaat niet alleen om de verstandelijke ontwikkeling; ook sociale vaardigheden, emotionele ontwikkeling, expressie, muziek en lichamelijke opvoeding nemen een belangrijke plaats in.

Kenmerkend voor het zeer moeilijk lerende kind is de beperkte leefwereld.

Zijn belangstelling gaat uit naar het nabije, het grijpbare, het zichtbare enz.

Dit gegeven bepaalt voor een groot gedeelte onze manier van werken: de school moet een doe-school zijn, waar de leerlingen in kleine groepen en met deskundige begeleiding zoveel mogelijk kansen krijgen om te leren door zelf te ervaren.

Stimulerend en positief bevestigend proberen we een klimaat te scheppen, waarin leerlingen worden uitgelokt om zelf initiatieven te nemen” (schoolgids Herman Broerenschool, 2010-2011).

In hoeverre is dit ook van toepassing voor de (E)MG leerlingen binnen onze school? Welke ontwikkelingsmogelijkheden heeft een (E)MG leerling binnen het onderwijs? Collega's vragen zich af of onderwijs aan deze leerlingen een meerwaarde heeft ten opzichte van de zorg die binnen een KinderDagCentrum (KDC) geboden wordt.

Onze ervaring wijst uit dat in het verleden deze doelgroep niet naar school kwam, maar zorg geboden kreeg binnen een KDC.

Als school zijn we vooral op zoek naar de juiste combinatie van onderwijs en zorg die deze doelgroep nodig heeft.

1.4. DOELSTELLING VAN HET ONDERZOEK

Met dit onderzoek wil ik in kaart brengen welke ZML-leerkrachtcompetenties (zie hoofdstuk 2) van toepassing zijn in het werken met (E)MG leerlingen en welke aanvullende competenties nodig zijn.

Met deze gegevens weet ik als leerkracht wat er van mij verwacht wordt in het werken met (E)MG leerlingen.

Tevens is dit overzicht een goed handvat voor de directie, bij de verdeling van het personeel over de groepen. Er kan gekeken worden naar ieders kwaliteiten.

1.4.1. Onderzoeksvraag

In welke mate zijn de ZML-leerkrachtcompetenties van toepassing in het werken met (E)MG leerlingen?

1.4.2. Deelvragen

- Wat is een (E)MG leerling?
- Welke ZML-leerkrachtcompetenties in het werken met leerlingen, zijn er omschreven?
- Wat is de inhoud van deze competenties?
- Is er voor het aanbieden van onderwijs aan (E)MG leerlingen naast de ZML-leerkrachtcompetenties aanvullende deskundigheid nodig?
- In welke mate speelt zorg een rol in het onderwijs aan (E)MG leerlingen?

HOOFDSTUK 2

THEORETISCHE ONDERBOUWING ONDERZOEK

In dit hoofdstuk wordt een korte theoretische weergave gegeven van de volgende begrippen: (E)MG leerlingen, leerkrachtcompetenties, ZML-leerkrachtcompetenties, het organiseren van onderwijs aan (E)MG leerlingen en zorg en begeleiding bieden aan (E)MG leerlingen.

2.1. (E)MG LEERLINGEN

Binnen de literatuur worden allerlei afkortingen door elkaar gebruikt, maar worden dezelfde leerlingen bedoeld. De voor mij bekende afkortingen zoals beschreven in van Hoof en van Dijen (2009) zijn:

M.C.G.	meervoudig complex gehandicapt
E.M.G.	ernstig meervoudig gehandicapt
E.M.B.	ernstig meervoudig beperkt
Z.E.O.B	zeer ernstig onderwijs / ontwikkelings-beperkt
Z.E.V.M.B.	zeer ernstig verstandelijk en meervoudig beperkt

Binnen de Herman Broerenschool wordt gebruik gemaakt van de term (E)MG.

2.1.1. Kenmerken van (E)MG leerlingen

Van Hoof en van Dijen (2009) beschrijven '(E)MG leerlingen als leerlingen die allerlei zaken verborgen weten te houden, zaken die voor hen en voor degenen die zij in hun wereld ontmoeten van groot belang zijn'. '(E)MG leerlingen zijn als groep niet eenvoudig te beschrijven, omdat er onderling zoveel verschillen zijn' (Vlaskamp, Poppes en Zijlstra, 2005; Nijland, 2006).

Bij deze leerlingen zijn volgens Vlaskamp e.a. (2005) de beperkingen ingrijpend en opvallend. Hun beperkingen springen veel meer in het oog dan hun mogelijkheden. Het gaat vaak om leerlingen die naast hun verstandelijke beperking ook een ernstige motorische beperking hebben. Volgens van Hoof e.a. (2009) is het vaak moeilijk te achterhalen op welke manier ze in contact willen en kunnen treden met hun omgeving. 'Ze hebben niet of nauwelijks mogelijkheden om enige vorm van taal (spraak, gebaren of gebruik van symbolen) te gebruiken. Ze communiceren veelal via lichaamstaal. Ze zijn kwetsbaar en hebben een sterk verhoogd risico op meerdere gezondheidsproblemen tegelijk.

Deze leerlingen verschillen sterk van elkaar qua lichamelijke conditie, motorische vaardigheden, zintuiglijke- en communicatiemogelijkheden. Het zijn soms ogenschijnlijk kleine verschillen die grote gevolgen hebben voor de directe omgeving' (Vlaskamp e.a., 2005).

'De mate waarin (E)MG leerlingen redzaam zijn is veelal een raadsel. Het is niet op voorhand duidelijk waar nog eventueel ontwikkelingsmogelijkheden liggen, wel is duidelijk dat hun cognitieve en emotionele mogelijkheden zeer beperkt zijn' (van Hoof e.a., 2009). Een gemeenschappelijk kenmerk is dat ze op alle terreinen van het dagelijks leven en gedurende de hele dag (bijna) volledig afhankelijk zijn van anderen' (Vlaskamp e.a., 2005; Nijland, 2006).

2.2. LEERKRACHTCOMPETENTIES

'Lerarencompetenties zijn een geïntegreerd geheel van gedragsrepertoire, kennis, inzicht, beroepshouding en -opvattingen, persoonlijke eigenschappen en kwaliteiten. Op basis van deze competenties kan de leraar zijn verantwoordelijkheden in de concrete beroepspraktijk op een professionele manier waarmaken. Door de verantwoordelijkheden van de leraar te benoemen in samenhang met de situatie waarin hij werkt en onder woorden te brengen wat een professionele manier van werken in die situaties inhoudt, beschikken we over een concrete beschrijving van lerarencompetenties.

Een professionele manier van werken betekent in essentie dat de beroepscompetentie van de leraar is gebaseerd op kennis, die door de leraar in beroepsmatig handelen op een doelbewuste en doelgerichte wijze productief wordt gemaakt.

In de competentie-eisen wordt, in samenhang met de verantwoordelijkheid van de leraar, beschreven over welk handelingsrepertoire hij moet beschikken en welke kennis daarin opgenomen moet zijn' (WOSO, 2004).

2.2.1. ZML-leerkrachtcompetenties in het werken met leerlingen.

In het Competentieprofiel-ZML-scholen in Twente (bijlage 1) zijn 4 competenties beschreven die betrekking hebben op het werken met leerlingen. Te weten:

1. Pedagogisch handelen: De leerkracht creëert een veilige, gestructureerde leeromgeving met behulp van leeractiviteiten, vorming en opvoeding in onderlinge samenhang, afgestemd op de verschillen tussen leerlingen.
2. Didactisch handelen: De leerkracht past didactische middelen en methoden toe in het dagelijks handelen die leiden tot een goede ontwikkel- / leeropbrengst bij de leerling en die passen bij de onderwijsvisie van de school.
3. Organiseren van onderwijs: De leerkracht organiseert en plant efficiënt en effectief de leeractiviteiten en de leertijd van de leerlingen en weet de voortgang en ontwikkeling voldoende te bewaken.
4. Bieden van zorg en begeleiding: De leerkracht signaleert zorgleerlingen binnen de groep, diagnosticeert de problematiek (of laat dit doen) en biedt zorg op maat.

Dit onderzoek richt zich op de competenties Organiseren van onderwijs en het Bieden van zorg en begeleiding.

Mijn collega en medestudent M. op den Camp (2011) heeft onderzoek gedaan naar het Pedagogisch en Didactisch handelen.

2.3. HET ORGANISEREN VAN ONDERWIJS AAN (E)MG LEERLINGEN

Van Hoof e.a. (2009) schrijven dat onderwijs per definitie ontwikkelingsgericht is, dat geldt dus ook voor het onderwijs aan (E)MG leerlingen. Binnen ontwikkelingsgericht onderwijs gaat de leerkracht op zoek naar de mogelijkheden van de leerling en stemt het aanbod af op de zone van naaste ontwikkeling⁴ (Vygotsky, 1962 in Van Gils, 2008). Vlaskamp schrijft in van Hoof e.a. (2009) dat het bieden van onderwijs aan (E)MG leerlingen niet zo eenvoudig is. Volgens haar blijkt dit vooral uit het gegeven dat er pas de laatste jaren hard wordt gewerkt aan het bieden van passend onderwijs aan deze leerlingen. Ontwikkeling van deze leerlingen treedt namelijk minder terloops op en vraagt veel systematische inspanning en volharding' (Harms, 2004 in Nijland, 2006). De reden hiervoor is dat (E)MG leerlingen een disharmonische ontwikkeling doormaken.

Volgens van Hoof e.a. (2009) vragen (E)MG leerlingen doorgaans nadrukkelijker om structuur. Structuur en voorspelbaarheid als het gaat om personen; bekend zijn met hun handelen, hun stem, hun directe benadering, hun 'hand' van verzorgen, etc.. Maar ook structuur en voorspelbaarheid als het gaat om omgevingsfactoren; vaste indeling van de ruimte, eigen speelplek, vaste plaats in de kring, niet naast het klasgenootje met die onverwachte armbewegingen, etc..

Ook structuur in het activiteiten aanbod, in de manier waarop activiteiten aangeboden worden, in de manier waarop andere kinderen worden ontmoet, etc..

Samengevat: de benaderingswijzen, de communicatievormen, de deelname aan groeps- en inter-persoonlijke activiteiten, de ontvangen ondersteuning bij ontwikkelactiviteiten, de inrichting van de omgeving en de verzorging moeten een voorspelbaar en structuurvast karakter hebben.

Alleen dan voelt een (E)MG leerling zich veilig en is hij in staat zich open te stellen voor allerlei indrukken, zal hij zich laten uitdagen en is ontwikkeling mogelijk.

Nijland (2006) schrijft dat (E)MG leerlingen onafhankelijk van de leeromgeving waar het leren plaatsvindt, zij nadrukkelijk aandacht vragen voor hun lichamelijke en geestelijk welbevinden en vervolgens voor hun individuele ontwikkeling.

Aandacht alleen schijnt echter niet voldoende te zijn; er moet volgens Nijland dagelijks heel concreet voldoende tijd beschikbaar zijn voor deze twee aandachtsgebieden. Voor elke leerling is vast te stellen om hoeveel tijd het in principe gaat. Dit hangt af van de individuele 'zorg- en leervragen' van een leerling. Door deze vragen per leerling in kaart te brengen, gerelateerd aan de gewenste tijd die het vraagt, ontstaat de basis voor een individueel passend dagprogramma. Een ontwerp van een gewenst individueel dagarrangement.

Binnen dit dagarrangement zal er methodisch gewerkt moeten worden.

Dit wil zeggen dat er doelgericht wordt gewerkt en systematisch wordt gehandeld (Vlaskamp e.a., 2005 en Nijland, 2006). In Vlaskamp e.a. (2005) wordt doelgericht als volgt uitgelegd: er wordt nagedacht over wat het doel is. Het is belangrijk om te weten wat je wilt bereiken met en voor de leerling. Welke mogelijkheden je ziet of zou willen realiseren met het oog op de toekomst. Om hen goed te kunnen begeleiden en de juiste leerstof te bieden, is het belangrijk om de verwachtingen voor een leerling te verhelderen (Nijland, 2006). Doelgericht werken wil ook zeggen dat doelen op elkaar zijn afgestemd. Die afstemming heeft te maken met de doelen op lange- en korte termijn. Ook zal er afstemming moeten bestaan tussen de doelen die door verschillende personen tegelijkertijd worden aangeboden.

Systematisch handelen, betekent volgens Vlaskamp e.a. (2005) dat bepaalde stappen in een bepaalde, van tevoren afgesproken, volgorde worden gezet. Dat maakt het handelen namelijk navolgbaar en inzichtelijk.

Methodisch werken betekent dat er duidelijke afspraken zijn over hoe je vaststelt of een bepaald doel is bereikt.

Het klassenmanagement vraagt volgens Nijland (2006) om inventiviteit, inzicht, overzicht een strakke planning en een goede organisatie. De uitvoering verloopt namelijk vaak anders dan de planning, de situatie met (E)MG leerlingen is nooit te voorspellen.

2.4. HET BIEDEN VAN ZORG EN BEGELEIDING AAN (E)MG LEERLINGEN

Nijland (2006) vindt dat de leerkracht op de hoogte moet zijn van de verschillende syndromen en ziektebeelden (zoals bijv. epilepsie). De leerkracht moeten weten hoe hiermee rekening gehouden moet worden in het licht van de ontwikkelingsmogelijkheden, of te wel het ontwikkelingsperspectief van een (E)MG leerling voor een bepaalde, langere periode.

De leerkracht moet tegemoet kunnen komen aan de fysieke, sociaal emotionele-, ontwikkelings en leerbehoeften van de (E)MG leerling die aansluiten bij het ontwikkelingsniveau waarop de leerling functioneert. De leerkracht is hierbij altijd gericht op maximale activering en uiteindelijk op zelfstandigheid en zelfsturing.

Het Platform EMG en de Werkgroep EMB van de Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland hebben nauw samengewerkt bij de totstandkoming van een competentieprofiel voor beroepskrachten in het primaire proces die ondersteuning bieden aan personen met ernstige meervoudige beperkingen (bijlage 2).

Er blijken drie kernbegrippen te zijn die de zorg voor personen met ernstige meervoudige beperkingen (dus ook de zorg voor (E)MG leerlingen) bepalen. Te weten heterogeniteit, complexiteit en afhankelijkheid. Ook de wijze van communiceren van een (E)MG leerling schijnt van belang te zijn voor het werk van de leerkracht.

2.4.1. Heterogeniteit

Heterogeniteit duidt op de diversiteit binnen de doelgroep (E)MG leerlingen. Dit heeft te maken met de aard en ernst van de beperkingen en de mogelijkheden van de leerlingen, die sterk uiteen lopen. Dit gegeven maakt het essentieel om maatwerk te leveren bij het opbouwen van een relatie en bij het aanbieden van activiteiten.

Van de leerkracht vraagt dit enige verdieping in het 'levensverhaal' van de individuele (E)MG leerling, daarbij moet de leerkracht oog hebben voor de mogelijkheden van de leerling. Het is van groot belang om ouders en/of familie te betrekken bij het opstellen van een persoonsprofiel.

2.4.2. Complexiteit

Cognitieve en bijkomende stoornissen werken op elkaar in en kunnen elkaar versterken en de complexiteit van de handicap bepalen. Van leerkrachten die werken met (E)MG leerlingen wordt een brede blik en algemene basiskennis van de diverse beperkingen en stoornissen gevraagd. Deze kennis zal meer specifiek verdiept en toegespitst moeten worden op de individuele (E)MG leerling. Bij het begeleiden van (E)MG leerlingen komen vele disciplines samen. Te denken valt aan o.a. een leerkracht, klassenassistent, zorgassistent, vakleerkrachten, fysiotherapeut, logopedist, ergotherapeut en een orthopedagoog. 'Als leerkracht moet je interdisciplinair kunnen werken en dus in staat zijn de adviezen en zienswijzen van deskundigen uit verschillende disciplines en van ouders/familie, samen te voegen in één handelingsplan'(Competentieprofiel EMB).

2.4.3. Afhankelijkheid

'(E)MG leerlingen zijn bijna volledig afhankelijk van de omgeving. Dat geldt voor alle dagelijkse handelingen. Deze leerlingen hebben relaties met anderen nodig om invloed te kunnen uitoefenen op hun omgeving. Voor de leerkracht vraagt dit een houding die er op is gericht om zich in te leven in de (E)MG leerling, om te kijken vanuit diens mogelijkheden, om de behoeften en voorkeuren van de leerling op het spoor te komen en om daarvoor de interactie met de leerling aan te gaan' (Competentieprofiel EMB).

2.4.4. Communicatie

Eén van de grootste uitdagingen voor leerkrachten van (E)MG leerlingen is om hun manier van communiceren te verstaan. Tevens is dit ook een voorwaarde voor het opbouwen van een wederkerige relatie. Dit is echter niet eenvoudig, (E)MG leerlingen communiceren namelijk niet of nauwelijks door middel van taal. Het is een uitdaging voor leerkrachten om de signalen die (E)MG leerlingen laten zien te herkennen en te begrijpen (Vlaskamp e.a., 2005). Om de signalen te zien, moet de leerkracht de leerling goed kennen en er alert op zijn. De leerkracht moet betekenis kunnen verlenen aan lichaamstaal en daarbij is het zogenaamde 'kleine

kijken' van belang. Daarbij gaat het niet alleen om het zien maar om het gebruik van alle zintuigen. Er zal vaak sprake zijn van onzekerheid over de interpretatie van de signalen, het is daarom van belang om als leerkracht in staat te zijn de eigen interpretaties te toetsen bij collega's, gedragsdeskundige en ouders.

Ook voor het realiseren van doelen is het voor de leerkracht van belang om klein te kijken. 'Doelen worden eerder bereikt door een opeenvolging van kleine stappen dan door grote veranderingen ineens. Doelen kunnen daarbij betrekking hebben op ontwikkeling, maar ook op het vertragen van of omgaan met achteruitgang' (Competentieprofiel EMB).

Van de leerkracht wordt gevraagd om een methodische benadering, geduld en een alertheid op signalen die duiden op een verandering bij de (E)MG leerling.

Daarnaast moet de leerkracht van (E)MG leerlingen de communicatie voortdurend afstemmen op de leerling. Dat wil zeggen dat o.a.: het tempo van communiceren aangepast moet worden aan het tempo van de leerling.

HOOFDSTUK 3

ONDERZOEKSMETHODOLOGIE

De hoofdstuk geeft de opbouw van het onderzoek weer.

3.1. DE ONDERZOEKSVRAAGSTELLING

In dit onderzoek staat de volgende vraag centraal: In welke mate zijn de ZML-leerkrachtcompetenties (bijlage 1) van toepassing in het werken met (E)MG leerlingen?

Deze vraag wordt beantwoord aan de hand van onderstaande deelvragen.

- Wat is een (E)MG leerling?
- Welke ZML-leerkrachtcompetenties in het werken met leerlingen, zijn er omschreven?
- Wat is de inhoud van deze competenties?
- Is er voor het aanbieden van onderwijs aan (E)MG leerlingen naast de ZML-leerkrachtcompetenties(aanvullende deskundigheid nodig?
- In welke mate speelt zorg een rol in het onderwijs aan (E)MG leerlingen?

3.2. DE ONDERZOEKSCONTEXT

Het onderzoek vindt plaats voor de Herman Broerenschool in Roermond, dit is een school voor speciaal onderwijs (SO) en voortgezet speciaal onderwijs (VSO) aan zeer moeilijk lerende kinderen. De school is bestemd voor kinderen die door een of andere oorzaak blijvend in hun ontwikkeling zijn achtergebleven.

De deskundigheid in het werken in (E)MG groepen is nog in ontwikkeling, aangezien de ervaring en verdieping tot op heden binnen de school ontbreken.

Dit is de reden dat ik gebruik heb gemaakt van de ervaringen en kennis van collega's op andere Cluster 3 scholen (bijlage 3) en binnen een KDC (kinderdagcentrum, zorginstelling).

De zorg is bij het onderzoek betrokken, omdat (E)MG leerlingen meer zorg nodig hebben dan de reguliere ZML-leerling.

3.3. DE ONDERZOEKSSTRATEGIE

Er is gekozen voor een actieonderzoek omdat dit bij uitstek geschikt is voor mij als professional die in de praktijk werkt en aspecten van mijn eigen werk wil verbeteren (Harinck, 2007). Ponte (2002) in Harinck (2007) karakteriseert actieonderzoek voor de onderwijssituatie als volgt: "actieonderzoek is onderzoek dat gericht is op het eigen handelen van de leraar en de situatie waarin dat handelen plaats vindt. Men verzamelt gericht informatie over aspecten van dat handelen, wat leidt tot reflectie op het eigen handelen, zo nodig resulterend in bijsturing daarvan.

Actieonderzoek gebeurt meestal met collega's en/of vakgenoten".

Conclusies worden getrokken door middel van een empirisch onderzoek, een onderzoek waarbij ik kijk naar de opgedane ervaringen en resultaten in de vorm van een interview, observatie en door schriftelijke bronnen te raadplegen. Het resultaat van het onderzoek is puur gekoppeld aan dit onderzoek en is niet gebaseerd op een uitgewerkte theoretische onderbouwing (www.wikipedia.org).

3.4. DE ONDERZOEKSEENHEDEN

De onderzoekseenheden zijn volgens Verhoeven (2007, p. 37) alle elementen in het onderzoek waarover een uitspraak gedaan wordt, dus alle elementen waarop het onderzoek betrekking heeft. In dit geval zijn dat collega's in het onderwijs en de zorg.

3.5. HET ONDERZOEKSPROTOCOL

In dit onderzoek wordt gezocht naar de mate waarin de ZML-leerkrachtcompetenties van toepassing zijn in het werken met (E)MG leerlingen.

Als beginsituatie is uitgegaan van de ZML-leerkrachtcompetenties (Competentieprofiel-ZML-scholen in Twente, bijlage 1).

Tijdens dit onderzoek zijn er bezoeken gebracht aan scholen en een zorginstelling (figuur 1).

Wanneer	Interventie	Waar
Week 5	Interview	Parkschool, Sittard
Week 6	Interview Observatie	Liduinashoel, Breda
Week 7	Interview Observatie	KDC 't Brombemke, St. Odiliënberg Mytyschool Tilburg Maasgouw, Maastricht
Week 11	Interview	Maaskei, Heel Emiliusschool, Son en Breugel

Figuur 1, Planning

De gegevens die verkregen worden door middel van de verschillende interventies worden vergeleken met de theorie, zoals beschreven in hoofdstuk 2.

3.6. DE ONDERZOEKSMETHODEN EN ONDERZOEKSINSTRUMENTEN

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden (figuur 2).

- *Interview*

Er worden een aantal scholen bezocht en een aantal leerkrachten gevraagd om een aantal open vragen te beantwoorden. Daarnaast worden de teamleider van een KDC en een schoolpsychologe gevraagd om deel te nemen aan het interview. Bijlage 3 geeft een weergave van de geïnterviewde.

- *Observatie*

Tijdens een aantal schoolbezoeken wordt er ook een bezoek gebracht aan de klaslokalen en kunnen er aantekeningen gemaakt worden, met als kapstok het interview.

- *Literatuuronderzoek*

In hoofdstuk 2 staat het literatuuronderzoek beschreven. De theorie met betrekking tot de inhoud van de competenties is als volgt opgesplitst.

Marike op den Camp:	1. Pedagogisch handelen
	2. Didactisch handelen
Miranda Minkenberg:	3. Organiseren van onderwijs
	4. Bieden van zorg en begeleiding

Samenvattend:

Deelvraag	Onderzoeksmethode
Wat is een (E)MG leerling?	• Literatuuronderzoek
Welke ZML-leerkrachtcompetenties in het werken met leerlingen, zijn er omschreven?	• Literatuuronderzoek
Wat is de inhoud van deze competenties?	• Literatuuronderzoek • Interview • Observatie
Is er voor het aanbieden van onderwijs aan (E)MG leerlingen naast de ZML-leerkrachtcompetenties aanvullende deskundigheid nodig?	• Literatuuronderzoek • Interview
In welke mate speelt zorg een rol in het onderwijs aan (E)MG leerlingen?	• Literatuuronderzoek • Interview

Figuur 2, Samenvatting

3.7. DE DATA ANALYSE

- *Interview*

De gegevens die verkregen worden door middel van het interview worden vergeleken met de gegevens uit het literatuuronderzoek. Zijn er overeenkomsten of opvallende verschillen?

- *Observatie*

Uit de observaties zal blijken, of de informatie uit de interviews terug te zien is op de werkvloer.

- *Literatuuronderzoek*

Uiteindelijk worden alle verkregen gegevens vergeleken met het literatuuronderzoek dat gedaan is. Op deze manier wordt alles aan elkaar gekoppeld tot één geheel.

3.8. ETHIEK

Alle betrokkenen bij dit onderzoek, weten dat de door hun verkregen data weergegeven wordt in dit onderzoeksrapport. Alle gegevens in dit onderzoek worden vertrouwelijk behandeld. Er worden geen namen gebruikt bij de data-analyse.

3.9. VALIDITEIT EN BETROUWBAARHEID

Tijdens het onderzoek is gebruik gemaakt van meerdere data-verzamelmethodeken, ook wel triangulatie genoemd, om de centrale vraagstelling te beantwoorden. De leerkrachtcompetenties zijn via meerdere bronnen onderzocht, wat betere conclusies mogelijk maakt (Verhoeven, 2007). De betrouwbaarheid is door het kleinschalige onderzoek niet groot, maar is als het ware een steekproef.

HOOFDSTUK 4

PRESENTATIE EN ANALYSE VAN DE DATA

Dit hoofdstuk presenteert de gegevens die gedurende dit onderzoek verzameld zijn. De onderzoeksgegevens komen voort uit een literatuuronderzoek, interviews en observaties.

4.1. LITERATUURONDERZOEK

Het literatuuronderzoek kunt u terugvinden in hoofdstuk 2.

4.2. INTERVIEWS

In bijlage 4 zijn de interviews terug te vinden die gedurende dit onderzoek hebben plaats gevonden.

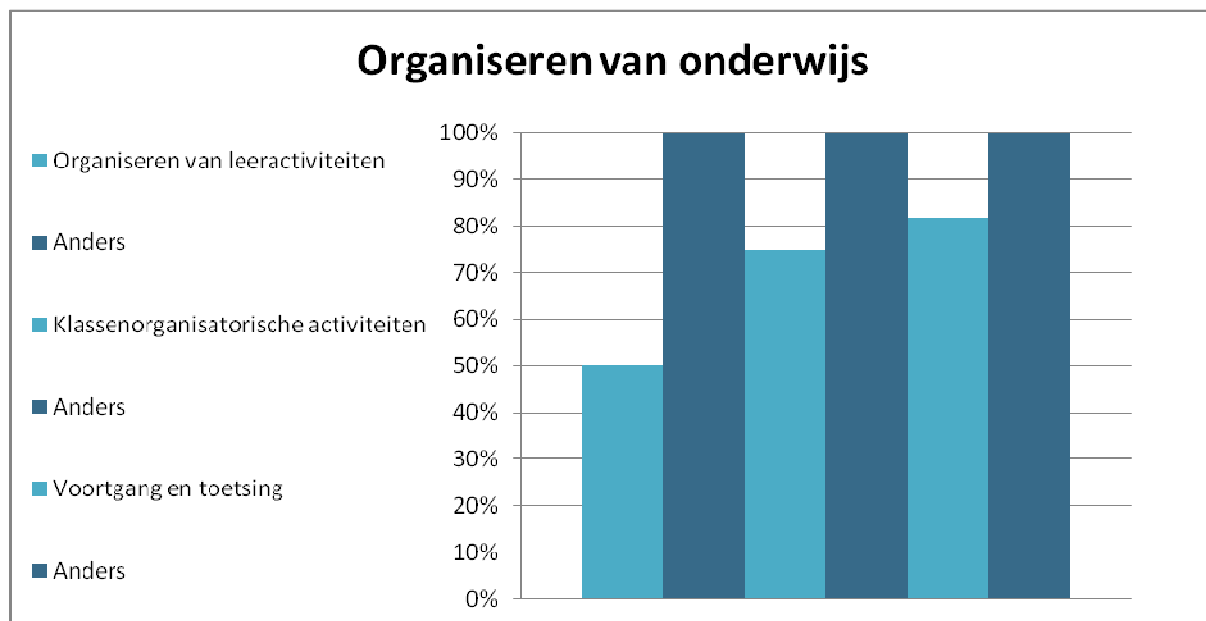
Het interview bestaat uit vragen die betrekking hebben op de ZML-leerkracht competenties (Competentieprofiel-ZML-scholen in Twente):

- Organiseren van onderwijs.
- Bieden van zorg en begeleiding.

4.2.1. Het organiseren van onderwijs

Het organiseren van onderwijs bestaat uit de volgende categorieën:

- Het organiseren van leeractiviteiten
- Klassenorganisatorische activiteiten
- Voortgang en toetsing

Figuur 3, Organiseren van onderwijs

In de grafiek (figuur 3) is te zien dat 50% van de competentiedomeinen die horen bij het Organiseren van leeractiviteiten ook van toepassing zijn in het organiseren van onderwijs aan (E)MG leerlingen. Het betreft de onderstaande domeinen:

- *Bereidt de lessen planmatig voor rekening houdend met veiligheid, het pedagogisch klimaat en het didactische aspect.*

Een goede voorbereiding blijkt een vereiste i.v.m. de aandachtspanne van de leerlingen. Differentiatie speelt daar ook een belangrijke rol in. De doelen die worden nagestreefd kunnen per leerling namelijk verschillen. Verder dient er voldoende ruimte te zijn voor herhaling. Ter ondersteuning wordt er veelal gebruik gemaakt van visueel materiaal.

- *Is in staat flexibel om te gaan met de lesvoorbereiding.*

Er moet rekening gehouden worden met de gemoedstoestand van een (E)MG leerling, deze kan per dag en zelfs per moment anders zijn. Hierdoor komt het vaak voor dat een les uiteindelijk anders verloopt dan gepland.

De te nemen stappen zijn te groot en dienen bijgesteld te worden of de stappen zijn juist te klein. Soms kan een activiteit zelfs helemaal niet plaatsvinden.

Wanneer er flexibel omgegaan wordt met de lesvoorbereiding kan er beter worden ingespeeld op deze zaken. Doordat er voldoende begeleiding in de groep aanwezig is, bestaat de mogelijkheid om extra individuele begeleiding te bieden.

- *Werkt planmatig met een realistische dag- en weekplanning (rekening houden met de ontwikkelingsperspectieven van de leerlingen).*

Er wordt gewerkt met een realistisch en in alle gevallen een individueel dagprogramma. Zo'n dagprogramma sluit aan op de mogelijkheden en de ontwikkelingsperspectieven van de individuele leerling. Daarbij dient uit gegaan te worden van de basale stimulatie.

- *Voert structureel overleg met collega - leerkrachten v.w.b. groepsdoorbrekend werken en aanpak van leerlingen.*

Er is veel overleg nodig omdat er individueel gewerkt wordt.

75% van de klassenorganisatie komt overeen met de klassenorganisatie in een (E)MG-groep. De leerkracht;

- *Groepeert leerlingen in de groep zodanig dat de werkvorm aansluit bij de doelstellingen van de les.*

Er wordt veel individueel gewerkt omdat de leerlingen individuele doelen hebben.

- *Richt, in samenwerking met de leerlingen, een passende (uitdagend, prikkelarm) leeromgeving in.*

Er wordt gebruik gemaakt van individuele werkplekken, elke activiteit heeft een eigen plek in de ruimte, alle hoeken hebben een eigen functie en betekenis. Er worden zo weinig mogelijk prikkels aangeboden.

- *Zorgt dat materialen / leermiddelen toegankelijk (en gebruiksklaar) zijn voor alle leerlingen.*

Er wordt veel gebruik gemaakt van ontwikkelingsmateriaal dat aansluit bij de ontwikkelingsleeftijd.

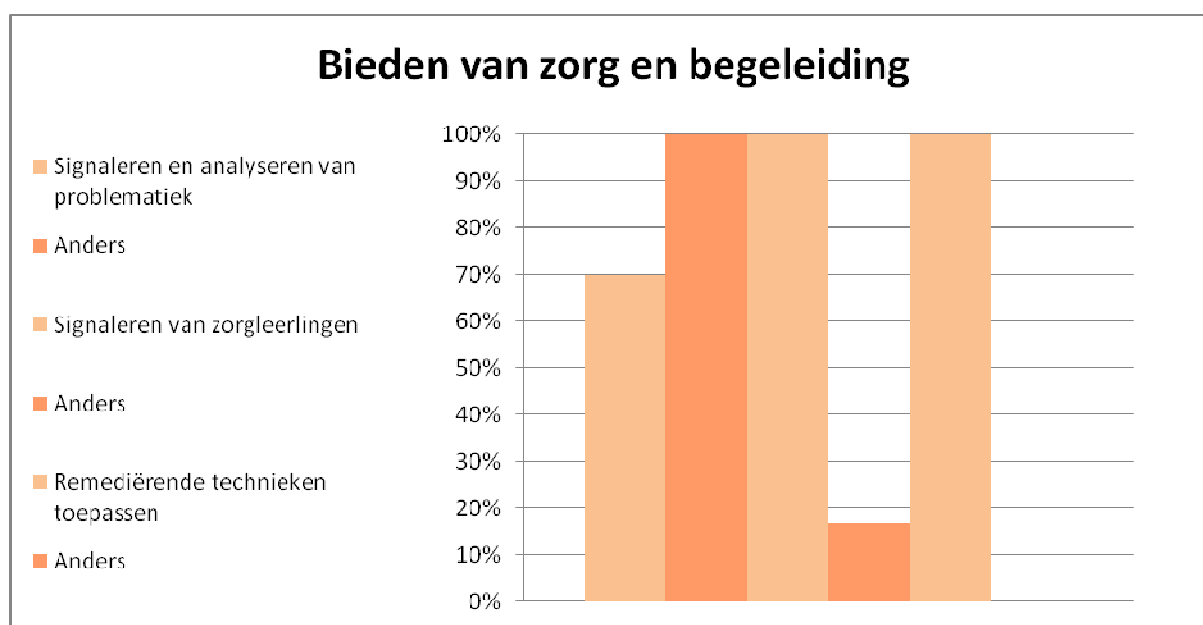
Voortgang en toetsing gebeuren voor 82% op dezelfde manier.

- *Toetst tussentijds en jaarlijks (o.a. overdracht en volgljsten).*
De individuele doelen worden meerdere keren per jaar bijgesteld.
- *Voert toetsen uit volgens de vastgestelde regels.*
De 'toetsen' worden uitgevoerd aan de hand van het Leerlingvolgsysteem (LVS).
- *Controleert (tussentijds) de leerresultaten.*
De leerkracht controleert voortdurend of de aangeboden 'leerstof' goed uitgevoerd wordt, zo nodig worden de uit te voeren stappen bijgesteld of aangepast.
- *Analyseert (tussentijds) de toetsresultaten.*
Er wordt voortdurend gekeken hoe de taken worden uitgevoerd en of er aanpassingen nodig zijn.
- *Besprekt de toetsresultaten met de IB –er.*
Er is geregeld overleg met de Intern Begeleider nodig om het programma op de juiste manier te blijven aanbieden, passend bij de ontwikkelingsleeftijd en de mogelijkheden. De ontwikkelingsleeftijd, het niveau waarop ze functioneren, is bij (E)MG leerlingen altijd lager dan de kalenderleeftijd en bepaald voor een groot gedeelte de mogelijkheden die ze hebben.
- *Hanteert een leerlingvolgsysteem (LVS).*
Er worden leerlingvolgsystemen gehanteerd, maar bij een enkeling is dit LVS nog niet genoeg toegespitst op de (E)MG leerling.
- *Bewaakt de aandacht en leertijd van elke leerling.*
Elke leerling heeft een individueel dagprogramma, tijdens het opstellen hiervan wordt rekening gehouden met de mogelijkheden van de leerling.
- *Stelt individuele- en groepshandelingsplannen op.*
Op alle scholen wordt er gewerkt met individuele handelingsplannen of zelfs een onderwijszorgplan, waarin onderwijs en zorg geïntegreerd zijn.
- *Heeft kennis van de doorgaande leerlijnen.*
Doordat er gewerkt wordt met een leerlingvolgsysteem is de gehele leerlijn van een aantal ontwikkelingsgebieden, zoals Communicatie, Spel,

Zelfredzaamheid enz., overzichtelijk gemaakt en is de leerkracht op de hoogte van de doorgaande lijn.

Alle scholen geven aan dat er bij de drie categorieën ook nog andere competentiedomeinen van toepassing zijn.

4.2.2. Bieden van zorg en begeleiding

Figuur 4, Bieden van zorg en begeleiding

Bovenstaande grafiek (figuur4) geeft weer hoeveel procent van de competentiedomeinen van toepassing zijn in het bieden van zorg en begeleiding aan (E)MG leerlingen.

Het signaleren en analyseren van problematiek bij (E)MG leerlingen gebeurt voor 70% op dezelfde wijze.

- *Heeft kennis van, inzicht in sociaal-emotionele en gedragsproblemen.*

De leerkracht van (E)MG leerlingen kent zijn leerlingen heel goed en is op de hoogte van de sociaal emotionele ontwikkeling en welke rol gedragsproblemen hierbij kunnen spelen.

- *Consulteert collega's, orthopedagoog, logopedist, IB-er, ouders en externe deskundigen (bijv. psycholoog, maatschappelijk werker), wanneer nodig.*
Bij deze specifieke doelgroep zijn meerdere disciplines betrokken.
Te denken valt aan o.a. een leerkracht, klassenassistent, zorgassistent, vakleerkrachten, orthopedagoog, fysiotherapeut, logopedist en een ergotherapeut. Al deze disciplines werken nauw samen met de leerkracht en ouders om de juiste zorg en begeleiding te kunnen blijven bieden.
- *Heeft kennis van de zorgstructuur (wie wanneer inschakelen).*
Alle mogelijke disciplines worden betrokken bij het bieden van zorg en begeleiding aan (E)MG leerlingen.
- *Verzamelt noodzakelijke aanvullende informatie.*
Er is veel contact en overleg met de ouders. Op deze manier is er altijd informatie voor handen die van invloed kunnen zijn op het welbevinden van de leerling. Ook kan de leerkracht altijd terecht bij de betrokken disciplines.
- *Legt correcte oorzaak - gevolg relaties.*
Doordat de leerkrachten heel specifiek kijken naar de leerlingen zijn ze in staat om de signalen van een leerling goed te interpreteren en daarop in te spelen.
- *Werkt aan de hand van de op school gehanteerde cyclus van observatie, analyse, uitvoering en evaluatie.*
- *Is bekend met de juiste observatietechnieken en methoden.*
Vaak wordt er spontaan geobserveerd, dat wil zeggen dat er evt. veranderingen in het gedrag van de leerling gesignaleerd worden gedurende een schooldag. Er wordt ook veel gebruik gemaakt van standaard gedragsobservatie lijsten. Een leerkracht kan er ook voor kiezen om bepaalde momenten op een dag te observeren, gedurende een bepaalde periode.

Alle 7 scholen geven daarnaast ook nog andere competenties aan die van belang zijn.

Het signaleren van zorgleerlingen gebeurt bij zes scholen op dezelfde wijze als in de reguliere ZML-klas. Eén school geeft aan dat zorgleerlingen reeds gesignaleerd zijn voordat ze in de (E)MG groep komen.

- Observeert leerlingen
- Signaleert zorgleerlingen
- Zet signaal om in actie
- Zoekt adequate ondersteuning en stemt af met bijv. de IB-er.

Ook de competentiedomeinen die betrekking hebben op het toepassen van remediërende technieken, op welke manier er zorg op maat geboden kan worden, zijn van toepassing in een (E)MG groep.

- *Voert individuele- en groepshandelingsplannen, met name gericht op sociale emotionele ontwikkeling uit.*
- *Evalueert (de voortgang van) handelingsplannen.*
- *Voert remediërende activiteiten uit.*

De leerkracht weet welke materialen er ingezet kunnen worden om de leerling zorg op maat te kunnen bieden. Door de leerlingen actief te betrekken bij de activiteiten, worden de zelfstandigheid en het eigen initiatief van de leerling bevorderd.

- *Handelt vanuit kennis en inzicht in sociaal-emotionele en gedragsproblemen.*
- *Handelt vanuit kennis en inzicht in onderwijsleerproblemen.*
- *Biedt verbredings- en verdiepingsstof aan.*

4.3. OBSERVATIES

Gedurende het onderzoek zijn er op drie scholen observaties uitgevoerd.

4.3.1. Het organiseren van onderwijs

Op alle drie de scholen wordt er gebruik gemaakt van individuele verwijzerssystemen aangepast op het communicatieniveau van de leerling. Zo'n verwijzerssysteem bijv. in de vorm van foto's verduidelijkt voor de leerlingen de dag. Dit systeem geeft de leerlingen houvast en duidelijkheid, hierdoor voelen ze zich veilig en zijn in staat om te 'leren'.

De inrichting in de groepen is vrij neutraal, overzichtelijk en prikkelarm. Er zijn meerdere hoekjes ingericht met elk een eigen functie en betekenis, denk hierbij aan een computerhoek, muziekhoek, snoezelhoek, zelfstandigwerkhoek enz..

De lokalen zijn ruim, dit is nodig omdat er veel leerlingen naast een verstandelijke beperking ook een lichamelijk beperking hebben. Elke leerling heeft een eigen plek in het lokaal.

De materialen in de groepen zijn aangepast op de ontwikkelingsleeftijd van de leerlingen. Veel materialen zijn zelfgemaakt, zodat ze beter aansluiten bij de ontwikkeling van en/of de doelstelling voor de leerling.

4.3.2. Bieden van zorg en begeleiding

Er wordt gebruik gemaakt van mensen uit de zorg. Deze mensen worden door de school aangenomen vanuit het Persoonsgebonden Budget (PGB). Verder zijn er binnen de school verschillende disciplines betrokken bij de zorg en begeleiding van een leerling, bijv. orthopedagoog, ergotherapeut, fysiotherapeut, logopediste. Op één van de scholen is ook een activiteitenbegeleidster werkzaam. Op alle drie de scholen wordt er heel nauw samengewerkt met alle disciplines én met de ouders.

HOOFDSTUK 5

CONCLUSIES EN WAARDERING ONDERZOEK

In dit hoofdstuk worden de antwoorden op de onderzoeksvraag en de deelvragen geformuleerd.

5.1. CONCLUSIES

5.1.1. De (E)MG leerling

Na het doen van het onderzoek is duidelijk geworden dat (E)MG leerlingen een heel bijzondere en complexe doelgroep binnen het ZML onderwijs is.

Zowel Vlaskamp e.a. (2005) als Nijland (2006) schrijven dan ook dat (E)MG leerlingen op alle terreinen van het dagelijkse leven en gedurende de hele dag (bijna) volledig afhankelijk zijn van anderen. Dit zal de reden zijn dat er extra begeleiding vanuit de zorg aanwezig is in de (E)MG groepen. Ook zijn deze groepen veel kleiner dan een reguliere ZML groep. Zo zitten er in een reguliere groep 12 leerlingen en in een (E)MG groep maximaal 8 leerlingen. Het onderwijs aan (E)MG leerlingen wordt veelal individueel aangeboden, deze leerlingen verschillen sterk van elkaar. Het lijken soms kleine verschillen, maar deze zijn wel van invloed op het onderwijs en hebben grote gevolgen voor de directe omgeving (Vlaskamp e.a., 2005).

Deze leerlingen hebben sterke behoefte aan structuur en voorspelbaarheid. Dit geldt ook voor ZML leerlingen, maar zij zijn hierin flexibeler en kunnen meer aan qua plotselinge veranderingen. (E)MG leerlingen zijn nog gevoeliger voor zintuiglijke prikkels dan ZML leerlingen, te allen tijde dient hier rekening meegehouden te worden. (E)MG leerlingen communiceren niet of nauwelijks door middel van taal, het is daarom belangrijk om de signalen die de leerlingen laten zien te herkennen en te begrijpen (Vlaskamp e.a., 2005).

5.1.2. ZML-leerkrachtcompetenties in het werken met leerlingen

Tijdens dit onderzoek is er gebruik gemaakt van Competentieprofiel-ZML-scholen in Twente (zie bijlage 1). Er is gekozen voor dit profiel omdat dit naar mijn idee beter aansluit bij de ZML-leerkracht dan het profiel zoals opgesteld in Bekwaam & Speciaal (WOSO, 2004).

In totaal zijn er 6 competenties opgenomen in het profiel, te weten:

1. Pedagogisch handelen
2. Didactisch handelen
3. Organiseren van onderwijs
4. Bieden van zorg en begeleiding
5. Professioneel communiceren
6. Persoonlijke instelling

Competenties 1 t/m 4 richten zich op het werken met de leerlingen. Na het doen van dit onderzoek kan ik concluderen dat ook de Persoonlijke instelling van een leerkracht heel belangrijk is in het werken met (E)MG leerlingen.

Affiniteit met deze speciale doelgroep is van groot belang. De leerkracht moet geduld en rust kunnen opbrengen en héél flexibel zijn. Als leerkracht moet je inzicht hebben in de ontwikkelingsfasen van de leerlingen en hierop kunnen inspelen. De stappen die genomen worden in de ontwikkeling zijn heel klein en de leerkracht zal prioriteiten moeten stellen, het is dan ook belangrijk om “klein te kunnen kijken” en eenvoudig te denken. Een leerkracht van (E)MG leerlingen is blij met elke kleine vooruitgang en blijft voortdurend zoeken naar de mogelijkheden van zijn leerlingen.

5.1.3 Wat is de inhoud van deze competenties?

De inhoud van deze competenties is terug te vinden in bijlage 1.

5.1.4. Er is naast de ZML-leerkrachtcompetenties aanvullende deskundigheid nodig voor het aanbieden van onderwijs aan (E)MG leerlingen

Deskundigheidsbevordering heeft op bijna alle scholen plaatsgevonden. Tijdens het interview is er gevraagd of de leerkrachten extra bijscholing hebben gedaan.

Onderstaande opleidingen en cursussen werden genoemd:

- Vakstudie REC-3
- Speciaal Onderwijs voor meervoudig gehandicapte leerlingen
- Leerroute Zorg in Onderwijs
- Vijfwijzer
- Ervaringsordening
- Leren observeren
- PECS⁵
- COCP⁶
- Sensorische Integratie ⁷
- Omgaan met afwijkend gedrag bij EMG leerlingen

Uit de interviews blijkt dat de ZML-leerkrachtcompetenties een goede basis zijn, maar ze zijn zeker niet voldoende om onderwijs aan (E)MG leerlingen goed te organiseren en zorg en begeleiding te bieden. Het advies is dan ook om bijscholing te volgen om over de juiste deskundigheid te kunnen beschikken.

5.1.5 In welke mate speelt zorg een rol in het onderwijs aan (E)MG leerlingen?

De zorg speelt een hele grote rol binnen het onderwijs. (E)MG leerlingen zullen hun hele leven lang zorg nodig hebben, vooral op het gebied van redzaamheid. De zorg en het onderwijs kunnen niet los gezien worden, maar zullen samen voor een geïntegreerd aanbod moeten zorgen. Ik heb al heel wat discussies gevoerd met mensen die dit wel doen. Men wil graag weten wanneer je praat over onderwijs en wanneer over zorg. Bij deze doelgroep is dat niet van toepassing, zowel in het

onderwijs als in de zorg, werk je ontwikkelingsstimulerend. Door de krachten uit beide te bundelen en samen te werken zal de (E)MG leerling in zijn behoeften voorzien worden.

5.2. DE ONDERZOEKSVRAAG

Tijdens dit onderzoek ben ik op zoek gegaan naar de mate waarin ZML-leerkrachtcompetenties van toepassing zijn in het werken met (E)MG leerlingen. Zoals al eerder beschreven, vormen zij een goede basis. In het werken met (E)MG leerlingen zijn echter nog andere competenties vereist. Hier speelt de persoonlijke instelling ook een hele grote rol in. Het stukje feeling wat je met deze leerlingen moet hebben, leer je niet in een opleiding. Ik durf best te zeggen, “je hebt het of je hebt het niet”. Daarnaast is het ook belangrijk om de mogelijkheden van deze leerlingen te zien, die hebben ze écht. Denken en handelen vanuit de beperking van een leerling, beperkt je als leerkracht in je deskundigheid.

5.3. DISCUSSIE

Gedurende dit onderzoek, heb ik vaak nagedacht over de reden waarom er toch nog veel (E)MG kinderen binnen een KDC verblijven, terwijl ze recht hebben op onderwijs. Heeft de zorg een verkeerd beeld van het onderwijs aan (E)MG leerlingen en worden ze daarom niet aangemeld? Of hebben de scholen niet in de mogelijkheid om (E)MG leerlingen te plaatsen binnen het onderwijs? Ook hier blijkt weer uit dat het echt heel speciale leerlingen zijn. (E)MG leerlingen vragen natuurlijk ook om bepaalde faciliteiten, daar moet je als school wel op kunnen inspelen. Wanneer en hoe bepaal je of een (E)MG leerling meer gebaat is bij onderwijs binnen een zorgsetting of zorg binnen een onderwijssetting?

5.4. AANBEVELINGEN

Wil je in aanmerking komen als deskundige leerkracht van (E)MG leerlingen:

- Verdiep je dan met name in de communicatie van deze speciale doelgroep.
- Verdiep je in de sensorische integratie en hoe deze van invloed is op de ontwikkeling en het gedrag.

De zintuiglijke prikkels die binnenkomen, ondanks goed werkende zintuigen, worden niet adequaat verwerkt door het zenuwstelsel van (E)MG leerling. Hierdoor worden de prikkels anders ervaren dan normaal. Wanneer de prikkelverwerking beter verloopt kan dit bijv. resulteren in minder gedragsproblemen (Lunet Zorg, 2008; Stock-Kranowitz, 2005).

- Ga uit van de mogelijkheden en laat je niet belemmeren door de beperkingen van de leerlingen.
- Ga terug naar de basis, het basale, de eenvoud.
- Denk in kleine stapjes.
- Wees duidelijk, voorspelbaar en constant.
- Ga bij jezelf na of je affiniteit hebt met (E)MG leerlingen.
- Je hoeft het wiel niet zelf uit te vinden, bezoek collega scholen.
- Volg extra opleidingen en cursussen en houd je kennis up to date.
- Geniet van de kleine vorderingen die geboekt worden.

HOOFDSTUK 6

EVALUATIE EN REFLECTIE

In dit hoofdstuk wordt het onderzoek geëvalueerd.

6.1. HOE HEB IK HET ONDERZOEK ERVAREN?

Dit was het derde onderzoek dat ik heb mogen doen en vond het ondanks de ervaring met onderzoek doen, toch een hele klus. Onderzoek doen vind ik écht leuk en heb er dan ook ontzettend veel van geleerd. Het moeilijkste vond ik om de verkregen gegevens op de juiste manier verwerken. Dit maakte mij namelijk onzeker. Heb ik wel de juiste vragen gesteld? Heb ik wel de juiste gegevens verzameld? Kan ik met de verzamelde gegevens mijn onderzoeksvraag wel beantwoorden?

Het is een heel intensief onderzoek geweest, omdat het in een vrij korte periode heeft plaats moeten vinden. In een periode waar binnen mijn werk ook het nodige van mij verwacht wordt qua verslaglegging. Hoewel ik denk dat er géén volgende keer meer gaat komen, zou ik het dan weer hetzelfde aanpakken. Een goede planning is belangrijk, maar hier heb ik meerdere malen vanaf moeten wijken i.v.m. persoonlijke omstandigheden. Ik heb steeds hoge eisen aan mezelf gesteld, wat er wel voor heeft gezorgd dat ik soms teleurgesteld werd door mezelf.

6.2. REFLECTIE OP MIJN PERSOONLIJKE PROFESSIONELE ONTWIKKELING

Dit onderzoek heeft heel zeker een bijdrage geleverd aan mijn professionele ontwikkeling als leerkracht aan (E)MG leerlingen. Ik voel me nog helemaal geen specialist. Dit jaar heb ik mede door het onderzoek en de kennismodules kennis op

gedaan, maar ik heb deze niet of nauwelijks in de praktijk kunnen brengen, daar ik niet in een (E)MG groep sta. Helaas mis ik ook nog heel veel kennis en ervaring, ik hoop die in de komende jaren te kunnen vergaren in misschien wel mijn eigen (E)MG groep. Mijn interesse voor deze doelgroep is mede door dit onderzoek nog groter geworden. Het lijkt mij echt een uitdaging om met (E)MG leerlingen te mogen werken.

Door dit onderzoek heb ik geregeld stil gestaan bij mijn manier van werken in de reguliere ZML groep. Ik ben me bewust geworden wat ik van de leerlingen verwacht en waaraan zij uiteindelijk kunnen voldoen. Soms mag ik de lat best wat hoger leggen voor de leerlingen, dit stimuleert en prikkelt mijn leerlingen en zorgt voor ontwikkeling. Ook de eisen naar me zelf toe heb ik onder de loep genomen. Ik eis vaak te veel, ik neem te veel hooi op mijn vork. Dit belemmert mij in het functioneren. Ik heb vaak gedacht; ik had nog dit...en dit... en dit... willen doen en ik ben er niet aan toe gekomen. Ik heb geleerd dat ik beter goed werk kan leveren dan van alles half werk. In het werken met (E)MG leerlingen kun je als leerkracht trouwens ook helemaal niet te veel willen. Het is duidelijk geworden dat er vooral gekeken moet worden naar de hele kleine stapjes die gezet worden. De ontwikkeling komt nu eenmaal langzaam op gang. Ik ben me nog bewuster geworden van het feit dat ik uit moet gaan van de mogelijkheden van de leerlingen en niet van de beperkingen. Voor de meeste belemmeringen is wel een oplossing te vinden, maar dat vraagt wel enige flexibiliteit en creativiteit.

Eigenlijk had ik gehoopt tijdens door deze opleiding wat meer kennis te krijgen wat betreft de verschillende ziektebeelden, syndromen en lichamelijke beperkingen, met betrekking tot (E)MG leerlingen. Helaas heb ik hier nog te weinig kennis van en zal ik me daar zelf in moeten gaan verdiepen.

6.3. REFLECTIE OP MIJN ONTWIKKELING ALS ONDERZOEKER

Verdiepen in de materie is een vereiste als je onderzoek doet. Ik heb snel de neiging om het onderzoek te groot te maken. Dat was ook nu weer het geval, ik ben te ambitieus. Op zich geen slechte eigenschap natuurlijk, maar grenzen stellen is ook belangrijk. Ik ben lang met dit onderzoek bezig geweest, wat er voor heeft gezorgd dat ik ook lange tijd in de rol van onderzoeker verbleef. Misschien wel te lang, op een bepaald moment heb ik echt moeten beslissen, “nu is het onderzoeken klaar, nu ga je de gegevens verwerken”. En dan begint het echte werk. Een berg aan gegevens die overzichtelijk verwerkt moeten worden. Ik heb eerst alle gegevens nog eens goed bekeken en geselecteerd, wat ik wel en niet kon gebruiken. Dat vond ik erg moeilijk, want ik vond natuurlijk alles belangrijk. Uiteindelijk is het dan toch gelukt om de gegevens in een duidelijk overzicht te kunnen weergeven.

Dit is dan wel mijn derde onderzoek, maar volgens mij ben ik nog lang niet uitgeleerd als onderzoeker.

6.4. CRITICAL FRIENDS

De samenwerking binnen de onderzoeksgroep is prettig verlopen. Medestudenten waren ook echt geïnteresseerd in mijn onderzoek. Ik heb veel mogen leren van het geven en het ontvangen van feedback. Feedback geven is niet altijd mijn sterkste kant geweest, vooral het formuleren van feedback vond ik altijd lastig. Deze keer is me dat goed afgegaan.

NAWOORD

Graag wil ik van de gelegenheid gebruik maken om enkele mensen te bedanken voor hun bijdrage aan dit meesterstuk;

Harry Rops voor de fijne begeleiding en waardevolle feedback tijdens het onderzoek.

Marike op den Camp die mij ook tijdens deze opleiding weer heeft bijgestaan. Heel erg bedankt voor je steun, advies en de fijne samenwerking.

Marcel Klesman mijn man die mij heeft geholpen om de onderzoeksgegevens weer te kunnen geven in een mooie tabel.

En niet te vergeten de **Critical Friends**, bedankt voor de fijne samenwerking.

Verder wil ik iedereen, bedanken voor de interesse in de voortgang van mijn onderzoek, meesterstuk en opleiding.

BRONVERMELDING

Camp, M. op den, (2011). *(Aan)gepast werken met (E)MG leerlingen*.
Onderzoeksrapport in het kader van de opleiding MA SEN ZEOB
van het Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg

Competentieprofiel ZML-scholen in Twente

Fontys OSO, *Cursus Sensorische Integratie (Reader)*,
Bijscholing leerkrachten speciaal onderwijs.

Hoof, C. van en Dijen, J. van, (2009). *'Hun goed recht'*.
Antwerpen – Apeldoorn, Uitgeverij Garant

Harinck, F., (2007). *Basisprincipes praktijkonderzoek*.
Antwerpen – Apeldoorn, Uitgeverij Garant

Harms, G.J., (2004). *Onderwijs aan kinderen met ernstige beperkingen. Een zorg
voor school en kinderdagcentra*. Beleidsgericht Onderzoek primair onderwijs.
Groningen, Gion

Lunet Zorg (2008). Studiedag Sensorische Integratie

Nijland, M., (2006), *Naar school op jouw manier*.
Raalte, Bureau voor Orthopedagogische Dienstverlening

Pameijer N., Beukering T. van en Lange S. de, (2009). *Handelingsgericht werken:
een handreiking voor het schoolteam*.
Leuven, Uitgeverij Acco

Ponte P., (2002). *Onderwijs van eigen makelij*.
Procesboek actieonderzoek in scholen en opleidingen.
Soest; Nelissen

Schoolgids 2010-2011
Herman Broerenschool Roermond
www.hermanbroeren.nl

Stock-Kranowitz, C. (2005). *The Out-of-Sync Child: recognizing and Coping with Sensory Processing Disorder*.
New York, Skylight Press
(Uit de pas, Amsterdam, Uitgeverij Nieuwezijds)

Van Gils, M., (2008). *Sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen met een matige en ernstige verstandelijke beperking*.
Antwerpen – Apeldoorn, Garant

Verhoeven, N., (2007). *Wat is onderzoek?*
Amsterdam, Boom Onderwijs

Vlaskamp, C. & Poppes, P. & Zijlstra, R., (2005). *Een programma van jezelf*.
Een opvoedingsprogramma voor kinderen met zeer ernstige verstandelijke en meervoudige beperkingen.
Assen, Koninklijke Van Gorcum

Vygotsky, L.S. (1962). *Thought and language*.
Cambridge, MA: MIT Press.

WOSO projectgroep Werkverband Opleidingen SO en SBL, (2004). *Bekwaam & Speciaal*. Generiek competentieprofiel speciale onderwijszorg.
Antwerpen – Apeldoorn, Uitgeverij Garant

www.centrumautisme.nl (behandelingen)

www.emgplatform.nl/pages/werkgroepen/CP_EMB.pdf

www.heliomare.nl (Revalideren)

www.ocghadvies.nl/art/Ontwikkelingsperspectieven.pdf

www.passendonderwijs.nl/files/media/kwaliteitszorg/Past_passend_onderwijs.pdf

www.REC3limburg.nl (Criteria)

www.st-ab.nl

www.wikipedia.org

BIJLAGEN

Bijlage 1.	Competentieprofiel leerkracht SO/VSO	46
Bijlage 2.	Competentieprofiel EMB	53
Bijlage 3.	Overzicht geïnterviewde scholen	66
Bijlage 4.	Interviews	67
Bijlage 5.	Uitwerking interviews	77
Eindnoten		80

BIJLAGE 1. COMPETENTIEPROFIEL LEERKRACHT SO/VSO

Competentieprofiel-ZML-scholen in Twente

1. Pedagogisch handelen
2. Didactisch handelen
3. Organiseren van onderwijs
4. Bieden van zorg en begeleiding
5. Professioneel communiceren
6. Persoonlijke instelling

1. Pedagogisch handelen

Definitie

Creëert een veilige, gestructureerde leeromgeving met behulp van leeractiviteiten, vorming en opvoeding in onderlinge samenhang, afgestemd op de verschillen tussen leerlingen.

Competentiedomeinen

Creëren van een veilige en gestructureerde leer- en ontwikkelomgeving

- Draagt zorg voor een gevoel van veiligheid, zelfvertrouwen en zelfstandigheid
- Zorgt voor structuur en voorspelbaarheid (herkenbare dagindeling e.d.)
- Is consequent in zijn / haar pedagogisch handelen (maakt geen onderscheid)
- Besteedt bewust aandacht aan waarden en normen

Aansluiten bij (de beleavingswereld van) leerlingen

- Sluit aan op het dagelijks leven en beleven van leerlingen
- Sluit aan op verschillen tussen leerlingen (cultureel, ethisch, sociaal, emotioneel)
- Past de principes van het werken met groepen leerlingen en het creëren van een groepsgevoel (groepsdynamica) goed toe
- Maakt en onderhoudt contact met iedere leerling in zijn / haar groep en zorgt ervoor dat iedere leerling contact met hem / haar kan maken
- Stemt zijn handelen af op de hulpvragen van de individuele leerlingen en / of de groep (maatwerk)

Creëren van een pedagogisch klimaat

- Heeft kennis van de visie van de school op het gewenste schoolklimaat
- Deelt de visie van de school op het gewenste schoolklimaat
- Sluit aan op de pedagogische doelen van de school
- Hanteert duidelijke regels en procedures in de groep
- Draagt zorg voor functionele rust en orde in de groep
- Vertoont corrigerend en opvoedkundig (voorbeeld)gedrag
- Creëert een samenwerkingsklimaat, zowel leerkrachten onderling als leerkracht - leerlingen als leerlingen onderling en leerkracht – ouders/verzorgers
- Creëert wederzijds respect en vertrouwen
- Gaat in zijn handelen uit van de mogelijkheden en kwaliteiten van de leerling
- Draagt zorg voor onderlinge acceptatie en een positief zelfbeeld
- Geeft leerlingen een passende mate van vrijheid en bevordert daarmee de zelfstandigheid
- Maakt de leerling medeverantwoordelijk voor zijn / haar leerproces
- Neemt leerlingen serieus

2. Didactisch handelen

Definitie

Past didactische middelen en methoden toe in het dagelijks handelen die leiden tot een goede ontwikkel- / leeropbrengst bij de leerling en die passen bij de onderwijsvisie van de school.

Competentiedomeinen

Algemene onderwijskundige kennis

- Heeft kennis van methodes van de verschillende vakgebieden
- Deelt zijn / haar kennis van methodes en materialen met collega's
- Heeft kennis van de gebruikte ontwikkelingsmaterialen
- Heeft kennis van moderne didactische aanpakken
- Is in staat gehanteerde methodes los te laten wanneer de situatie hierom vraagt (en vice versa: gebruikt een methode als de situatie hierom vraagt)
- Kent het verwachte leerkrachthandelen (conform het schoolplan)
- Heeft kennis van en handelt naar specifieke modellen, bv het TEACCH model

Groepsgerichte onderwijskundige vaardigheden

- Instrueert groepsgewijs
- Instrueert groepsdoorbrekend
- Begeleidt het oefenen van vaardigheden
- Wisselt werkvormen af
- Maakt gebruik van concreet visueel materiaal en verbaliseert (spreekt hiermee alle zintuigen aan)
- Geeft vorm aan uitdagende leerarrangementen die leerlingen motiveren tot zelfwerkzaamheid
- Geeft feedback over het groepsklimaat en evalueert het samenwerken binnen de groep
- Past didactiek toe conform het schoolplan, de methodes en de leerdoelen van de leerlingen

Individuele onderwijskundige vaardigheden

- Instrueert individuele leerlingen
- Laat aan leerlingen blijken dat hij weet waar ze mee bezig zijn
- Handelt differentiërend, houdt rekening met verschillen tussen leerlingen
- Verduidelijkt de lesstof wanneer de individuele leerlingen hier (verbaal en non-verbaal) om vraagt
- Spreekt verwachtingen uit over te bereiken leerresultaten
- Werkt naar de doelen van het ontwikkelingsperspectief
- Geeft feedback aan de leerlingen over de inzet, werkhouding en resultaten van toetsen
- Pleegt interventies op basis van de hulpvraag vanuit de leerling
- Bevordert de zelfstandigheid van leerlingen door het geven van verantwoordelijkheden

Stimuleren van leerlingen

- Motiveert leerlingen
- Complimenteert leerlingen
- Daagt leerlingen uit
- Creëert betrokkenheid
- Nodigt leerlingen door zijn/haar manier van communiceren (zowel verbaal als non-verbaal) uit tot samenwerking

Gebruiken ICT-middelen

- Beschikt over (basis) ICT vaardigheden (kent alle vaardigheden om computer in de klas te gebruiken)
- Heeft kennis van educatieve software voor het onderwijs
- Zet ICT in t.b.v. ontwikkelproces van leerlingen

3. Organiseren van onderwijs

Definitie

Organiseert en plant efficiënt en effectief de leeractiviteiten en de leertijd van de leerlingen en weet de voortgang en ontwikkeling voldoende te bewaken

Competentiedomeinen

Organiseren van leeractiviteiten

- Bereidt de lessen planmatig voor rekening houdend met veiligheid, het pedagogisch klimaat en het didactische aspect
- Is in staat flexibel om te gaan met de lesvoorbereiding
- Draagt voor een haalbare opbouw van de lessen (a.d.h.v. klassenmanagement)
- Werkt planmatig met een realistische dag- en weekplanning (rekening houden met de ontwikkelingsperspectieven van de leerlingen)
- Werkt volgens het schoolplan
- Informeert leerlingen m.b.t. gestelde doelen, hoe deze te realiseren en de ruimte die zij hebben voor eigen initiatief en invulling
- Evalueert samen met de leerlingen het proces
- Voert structureel overleg met collega- leerkrachten v.w.b. groepsdoorbrekend werken en aanpak van leerlingen

Klassenorganisatorische activiteiten

- Groepeer leerlingen in de groep zodanig dat de werkvorm aansluit bij de doelstellingen van de les
- Richt, in samenwerking met de leerlingen, een passende(uitdagend, prikkelarm) leeromgeving in
- Zorgt dat materialen / leermiddelen toegankelijk (en gebruiksklaar) zijn voor alle leerlingen
- Laat leerlingen samenwerken op basis van hun leerstijlen en mogelijkheden

Voortgang en toetsing

- Toetst tussentijds en jaarlijks (o.a. overdracht en volgljsten)
- Voert toetsen uit volgens de vastgestelde regels
- Controleert (tussentijds) de leerresultaten
- Draagt zorg dat handelingsplannen tijdig gereed zijn
- Analyseert (tussentijds) de toetsresultaten
- Bespreekt de toetsresultaten met de IB -er
- Hanteert een leerlingvolgsysteem
- Bewaakt de aandacht en leertijd van elke leerling
- Evalueert het leerproces en de resultaten met leerlingen
- Stelt individuele- en groepshandelingsplannen op
- Heeft kennis van de doorgaande leerlijnen

4. Bieden van zorg en begeleiding

Definitie

Signaleert zorgleerlingen binnen de groep, diagnosticeert de problematiek (of laat dit doen) en biedt zorg op maat

Competentiedomeinen

Signaleren en analyseren van problematiek

- Heeft kennis van, inzicht in sociaal-emotionele en gedragsproblemen
- Heeft kennis van onderwijsleerproblemen
- Consulteerde collega's, orthopedagoog, logopedist, IB-er, ouders en externe deskundigen, wanneer nodig
- Is in staat problematiek te duiden en helder te omschrijven
- Heeft kennis van de zorgstructuur (wie wanneer inschakelen)
- Verzamelt noodzakelijke aanvullende informatie
- Legt correcte oorzaak - gevolg relaties
- Werkt aan de hand van de op school gehanteerde cyclus van observatie, analyse, uitvoering en evaluatie
- Gaat zorgvuldig om met veronderstellingen m.b.t. oorzaken van problematieken
- Is bekend met de juiste observatietechnieken en methoden

Signaleren van zorgleerlingen

- Observeert leerlingen
- Signaleert zorgleerlingen
- Zet signaal om in actie
- Zoekt adequate ondersteuning en stemt af met bijv. de IB-er

Remediërende technieken toepassen

- Voert individuele- en groepshandelingsplannen, met name gericht op sociale emotionele ontwikkeling, uit
- Evalueert (de voortgang van) handelingsplannen
- Voert remediërende activiteiten uit
- Handelt vanuit kennis en inzicht in sociaal-emotionele en gedragsproblemen
- Handelt vanuit kennis en inzicht in onderwijsleerproblemen
- Biedt verbredings- en verdiepingsstof aan

5. Professioneel communiceren

Definitie

Communiqueert adequaat mondeling en schriftelijk en hanteert een open houding bij communicatie.

Competentiedomeinen

Luisteren

- Toont inzicht in de gesprekspartner (leerling, ouder/verzorger, collega, directie) en anticipeert hierop
- Toont respect voor de gesprekspartner
- Toont belangstelling voor de gesprekspartner
- Toont en wekt vertrouwen
- Luistert actief en vraagt door
- Herkent non- verbale communicatie en is in staat hiermee om te gaan
- Is in staat invoelend te luisteren; kan en wil zich in de situatie van de ander verplaatsen door de gespreksvaardigheid 'reflectie van gevoelens' toe te passen

Mondelinge uitdrukingsvaardigheid

- Toont inzicht in interactieprincipes en communicatieprocessen
- Past verschillende gesprekstechnieken toe (presenteren zoals bij een ouderavond, vergaderen, adviseren, informeren)
- Past de mondelinge technieken juist, helder en gestructureerd toe
- Past het niveau van het taalgebruik aan op de doelgroep
- Toont assertiviteit

Overleggen met ouders / verzorgers

- Toont inzicht in de relatie tussen ouders/ verzorgers en leerlingen
- Toont inzicht in cultuurverschillen tussen school- en thuismilieu
- Vraagt informatie aan ouders/verzorgers betreffende hun kind
- Geeft informatie aan ouders/verzorgers betreffende hun kind (de vorderingen, eventuele problemen, ontwikkelingsperspectief etc.)
- Voert een open en eerlijke communicatie met ouders en geeft een reëel beeld van het kind
- Komt acties overeen met ouders/verzorgers
- Bewaakt het vervolg
- Maakt gebruik van huisbezoeken en maakt gebruik van de verkregen informatie

Overleggen met collega's

- Ondersteunt, waar nodig, collega's functioneel en sociaal en is in staat om deze ondersteuning ook aan collega's te vragen en de hulp te accepteren
- Draagt zijn kennis over de behandeling van leerlingen over en maakt afspraken die de continuïteit in de begeleiding van de leerling waarborgt
- Draagt informatie ten behoeve van de voortgang van het werk over aan collega's
- Levert een constructieve bijdrage aan verschillende vormen van overleg en samenwerking binnen de school
- Geeft en ontvangt collegiale consultatie, hanteert hierbij een open houding en maakt hierbij onderscheid tussen collega en persoon
- Maakt effectief gebruik van de sterke kanten van collega's

Schriftelijke uitdrukingsvaardigheid

- Past de schriftelijke technieken juist, helder en gestructureerd toe
- Past het niveau van het taalgebruik aan op de doelgroep

Lezen

- Analyseert, interpreteert en beoordeelt relevante gegevens en documenten

6. Persoonlijke instelling

Definitie

Draagt zorg voor de (planning en organisatie van) eigen activiteiten in lijn met de organisatieverwachtingen; toont inzet, heeft inzicht in eigen sterktes en zwaktes en vergroot / verbetert eigen kennis, vaardigheden en houding om te presteren in lijn met de doelen van de school

Competentiedomeinen

Persoonlijke instelling

- Toont inzet (gedrevenheid, energie, initiatief)
- Toont flexibiliteit
- Werkt nauwkeurig
- Heeft een open en positieve houding
- Toont daadkracht (geen mantel der liefde)
- Straalt plezier uit
- Is bereikbaar/ aanwezig
- Is integer
- Hanteert een mate van professionele distantie
- Is actief betrokken bij de school en de collega's
- Is in staat zich kwetsbaar op te stellen
- Neemt initiatief
- Is eerlijk en oprecht

Zelfontwikkeling

- Geeft blijk van zelfkennis en sluit zijn deskundigheidsbevordering hierop aan
- Toont zelfsturend vermogen
- Is ontwikkelingsgericht
- Toont reflecterend vermogen

Zelfmanagement

- Plant en organiseert het eigen werk
- Kan omgaan met werkdruk
- Is in staat prioriteiten te stellen
- Is in staat eigen grenzen aan te geven
- Toont zich verantwoordelijk en neemt initiatief m.b.t het eigen handelen en ontwikkelen

Verantwoordelijkheid nemen

- Neemt stelling
- Aanvaardt consequenties van eigen handelen
- Monitort acties en voortgang voortvloeiend uit beslissingen
- Komt afspraken na

Verantwoording afleggen

- Communiceert over het eigen handelen en de implicaties, gevolgen daarvan
- Is helder en duidelijk waarom bepaalde beslissingen genomen zijn
- Is aanspreekbaar op genomen beslissingen en de gevolgen daarvan in reguliere en in 'probleem' situaties

Verbeterings- en vernieuwingsgerichtheid

- Oriënteert zich op verbeteringen en vernieuwingen
- Vraagt feedback aan collega's over het pedagogisch en didactisch handelen (conform het schoolplan)
- Draagt ideeën voor verbeteringen en vernieuwingen aan
- Staat open voor verbeteringen en vernieuwingen
- Verbeterd en vernieuwt stelselmatig het eigen werk
- Vertaalt verbeteringen en vernieuwingen naar het eigen werkconcept

BIJLAGE 2. COMPETENTIEPROFIEL EMB

www.emgplatform.nl/pages/werkgroepen/CP_EMB.pdf

COMPETENTIEPROFIEL

EMB

Competentieprofiel voor
beroepskrachten in het
primaire proces
die ondersteuning bieden
aan personen met **e**rnstige
meervoudige **b**eperkingen

EMB

Competentieprofiel voor
beroepskrachten in het
primaire proces
die ondersteuning bieden
aan personen met **ernstige**
meervoudige **b**eperkingen

COMPETENTIEPROFIEL EMB • 1

COMPETENTIES

4

Voortvloeiend uit de beschrijving van het specialisme ernstige meervoudige beperkingen (hoofdstuk 2) en de kernopgaven voor de begeleider van personen met EMB (hoofdstuk 3) worden in dit hoofdstuk de competenties beschreven die specifiek zijn voor het ondersteunen van mensen met EMB.

De competenties in dit hoofdstuk moeten worden beschouwd als een verbijzondering van het Landelijk competentieprofiel beroepskrachten primair proces gehandicaptenzorg (BCP). In het BCP is geformuleerd welke competenties in het algemeen van belang zijn voor het werken als begeleider in de gehandicaptenzorg (zie voor een overzicht bijlage 4 van dit rapport).

In dit competentieprofiel EMB worden alleen de competenties beschreven die 'extra' of 'anders' zijn in vergelijking met het BCP. Het is als zodanig dus niet een volledig competentieprofiel, maar een toespitsing gericht op het werken met personen met EMB.

Voorafgaand aan de beschrijving van de competenties gaan we kort in op twee aandachtspunten die van belang zijn voor een goed begrip van de rest van dit hoofdstuk: de gehanteerde niveau-indeling en de verhouding tussen kennis en competenties.

Niveaus van beroepsuitoefening

Net zoals in het BCP gaan de competenties vergezeld van een procesbeschrijving, waarbij de processtappen worden toegevoegd aan één of meer van de niveaus (A, B en/of C) zoals die in het BCP worden onderscheiden. In bijlage 5 van dit competentieprofiel EMB worden de niveaus en de procedure voor het 'scoren' van de processtappen naar niveau kort toegelicht.

In algemene zin kan hieraan worden toegevoegd dat in dit hoofdstuk, zoals in (beroeps)competentieprofielen gebruikelijk is, de competenties van een ervaren beroepsbeoefenaar worden beschreven.

De niveaus A, B en C zijn te beschouwen als een overall beeld van de niveaus die in het primair proces in de gehandicaptenzorg kunnen worden onderscheiden. Deze indeling zal lang niet altijd één op één corresponderen met de functieniveaus die in afzonderlijke instellingen voor gehandicaptenzorg worden onderscheiden.

Ook is de niveau-indeling A-B-C niet één op één vergelijkbaar met de niveau-indeling (1 t/m 5) van de kwalificatiestructuur en van de beroepsopleidingen.

Dit betekent dat voor het gebruik van dit competentieprofiel - bijvoorbeeld als basis voor het ontwikkelen van opleidingen - een vertaling van de niveaus A, B en C naar de eigen situatie nodig is.

Kennis en competenties

Bij het formuleren van competenties - waarbij het gaat om het integreren van kennis, vaardigheden en attitudes - werd de werkgroep EMB duidelijk dat een aantal kennisaspecten als *voorwaardelijk* kan worden beschouwd voor nagenoeg alle aspecten van de ondersteuning van personen met EMB. In verband met de leesbaarheid van dit hoofdstuk is er voor gekozen om deze kennisaspecten niet bij de uitwerking (de procesbeschrijvingen) van alle competenties afzonderlijk te vermelden, maar voorafgaand aan de competenties te beschrijven. Deze 'voorwaardelijke kennis' is als volgt geformuleerd:

"De begeleider EMB moet beschikken over kennis van de doelgroep mensen met EMB en van de gevolgen van en interactie tussen specifieke EMB-problemen, en weten wat dit betekent voor de ondersteuning van een individuele cliënt. Bij specifieke EMB-problemen gaat het onder meer om (de interactie tussen):

- . ernstige verstandelijke beperkingen;
- . ernstige motorische beperkingen;
- . zintuiglijke beperkingen;
- . veel voorkomende gezondheidsproblemen (epilepsie, slikproblemen, reflux, slaapproblemen, infectie van luchtwegen etc.);
- . moeilijk verstaanbaar gedrag (bijvoorbeeld onrust, agressie, gilbuien, terugtrekking, apathie);
- . belemmeringen in de mogelijkheden tot communicatie;
- . de relatie tussen de leeftijdsfase en de kans op het ontstaan van fysieke en gezondheidsproblemen".

Competentiegebied A: Vraaggericht werken: Vraag verhelderen en aansluiten bij de behoefte van de cliënt

1 De begeleider EMB is in staat via verdieping en analyse de behoefte en mogelijkheden van de cliënt duidelijk te krijgen, zodat de ondersteuning aansluit bij de behoeften en mogelijkheden van de cliënt
(vgl. competentie A1 uit het BCP)

Proces	Niveau		
De begeleider EMB:	A	B	C
is in staat om kennis over de doelgroep EMB te benutten om de situatie en het gedrag van individuele personen met EMB te begrijpen		X	X
kan signalen van de cliënt interpreteren om de behoeften en de mogelijkheden van de cliënt te achterhalen	X	X	X
staat continu open voor de kenbaar gemaakte wensen en behoeften van de cliënt			X
kan interdisciplinair werken om de hulpvraag van de EMB-cliënt helder te krijgen			X
kan informatie verzamelen en kan eigen ervaringen en die van anderen – ouders, collega's – benutten om het persoonsbeeld van de EMB-cliënt op- en bij te stellen			X
kan betekenis geven aan het gedrag van de EMB-cliënt op basis van een geïntegreerd persoonsbeeld		X	X

2 De begeleider EMB is in staat om het gedrag, de gezondheidssituatie en de ontwikkeling van de EMB-cliënt te observeren en veranderingen te signaleren en de dagelijkse begeleiding hierop aan te passen, waardoor zij het begeleidingsplan kan opstellen en steeds kan aanpassen aan de behoefte en de situatie van de cliënt
(vgl. competentie A2 uit het BCP)

Proces	Niveau		
	A	B	C
De begeleider EMB:			
is in staat om specifieke kennis over de cliënt te benutten om de situatie en het gedrag te begrijpen en de ondersteuning daar op af te stemmen		X	X
herkent en is alert op kleine signalen, verbaal en non-verbaal gedrag zoals lichaamstaal, gebaren geluiden, bewegingen	X	X	X
herkent de invloed van gezondheidsproblemen (lichamelijk en geestelijk) op het functioneren van de cliënt en stemt hier het ondersteuningsaanbod op af	X	X	X
herkent en signaleert kleine veranderingen en plaatst deze binnen het totaalbeeld van lichamelijke, communicatieve en ontwikkelings- of functioneringsmogelijkheden van de cliënt		X	X
schakelt waar nodig tijdig anderen in (collega's, ouders, arts, gedragskundige etc.)		X	X
toetst de analyses en interpretaties bij collega's		X	X
is in staat om op basis van de specifieke kennis over de cliënt een individueel begeleidingsplan op- en bij te stellen			X

Competentiegebied B: Communiceren/contact

3 De begeleider EMB is bereid en in staat om een relatie op te bouwen met de EMB-cliënt, zodat de EMB-cliënt invloed kan uitoefenen op zijn leven, de omgeving en de dingen die met de cliënt gebeuren (vgl. competentie B1 uit het BCP)

Proces	Niveau		
De begeleider EMB:	A	B	C
is bereid en in staat om zich in te leven in de cliënt en om te gaan met de afhankelijkheid van de cliënt	X	X	X
is emotioneel beschikbaar voor de cliënt	X	X	X
is in staat non-verbaal gedrag te begrijpen als communicatie-uiting van de cliënt		X	X
is bereid en in staat (door 'klein' te kijken) een relatie met de cliënt aan te gaan op basis van respect en openheid	X	X	X
kan informatie vertalen in een vorm die herkenbaar is voor de cliënt	X	X	X
heeft oog voor de mogelijkheden van de cliënt en is er op gericht de cliënt de eigen mogelijkheden en invloed op de omgeving te laten ervaren	X	X	
kan de gedragsuitingen van de cliënt opmerken, (her)kennen en het eigen handelen (zowel inhoud, tempo en wijze waarop) afstemmen op veronderstelde vraag (afgelezen uit het gedrag) van de cliënt	X	X	X

4 De begeleider is in staat een netwerk op te bouwen en/of te onderhouden voor de cliënt en is intermediair bij contacten met de cliënt (vgl. competentie B2 uit het BCP)

Proces	Niveau		
De begeleider EMB:	A	B	C
bevordert de contacten tussen de cliënt en de omgeving	X	X	X
legt voor de cliënt externe contacten en is in staat om belangenbehartiger te zijn voor de cliënt		X	X
is in staat om met ouders en anderen in de directe omgeving van de cliënt samen te werken, met het oog op het benutten van ervaringskennis en het vergroten van de acceptatie			X
is in staat om aan te sluiten bij de culturele achtergrond, normen en waarden van de cliënt en de cliëntomgeving, en herkent zingevingsvraagstukken*		X	X

** Het betreft vaak complexe zingevingsvraagstukken als seksualiteit, religie, ethische vraagstukken en dilemma's rondom gezondheidsvraagstukken, waar de begeleider aandacht voor moet hebben.*

5 De begeleider EMB is in staat om diverse methoden, technieken en vormen van communicatie in te zetten in het contact met de cliënt (vgl. competentie B3 uit het BCP)

Proces	Niveau		
De begeleider EMB:	A	B	C
heeft kennis van methoden en technieken voor de communicatie met EMB-cliënten	X	X	X
kan gebruik maken van communicatiemethoden en -technieken die aansluiten bij de mogelijkheden en beperkingen van de individuele cliënt		X	X
stemt de toegepaste communicatie(techniek) voortdurend af op de situatie van het moment	X	X	X
is interactief ingesteld en is continu alert op nieuwe/mogelijke vormen van interactie	X	X	X
levert informatie aan voor het op- of bijstellen van het communicatieplan van de cliënt*		X	X
houdt (wetenschappelijke) nieuwe ontwikkelingen rond communicatievormen bij			X

** Het communicatieplan is een beschrijving van de wijze waarop de cliënt zich uit en op welke wijze met de cliënt kan worden gecommuniceerd. Het communicatieplan is een onderdeel van het totale begeleidingsplan.*

Competentiegebied E: Ondersteunen van de cliënt

6 De begeleider EMB is in staat de cliënt zo te activeren en te stimuleren dat deze de mogelijkheden heeft om zich optimaal te ontwikkelen (vgl. competentie F1 uit het BCP)

Proces	Niveau		
De begeleider EMB:	A	B	C
heeft kennis van de activerings-, stimulerings- en ontwikkelingsmogelijkheden bij EMB-cliënten in het algemeen en de individuele cliënt in het bijzonder		X	X
heeft kennis van methoden en technieken voor het activeren en stimuleren van EMB-cliënten		X	X
kan gebruik maken van activerings- en stimulerings technieken die aansluiten bij de mogelijkheden en beperkingen, tempo en absorptievermogen van de individuele cliënt	X	X	X
kan de juiste keuze maken uit de beschikbare methoden en technieken voor activering en stimulering en kan deze inzetten, rekening houdend met de situatie van het moment		X	X

7 De begeleider EMB is in staat de cliënt te ondersteunen op verschillende leefgebieden zoals ADL, dagactiviteiten en vrijetijdsbesteding (vgl. competentie E3 uit het BCP)

Proces	Niveau		
De begeleider EMB:	A	B	C
kan kennis over de cliënt overdragen aan derden die het onderwijs en/of dagbesteding van de cliënt verzorgen.		X	X
is in staat om, ook wanneer sprake is van tijdsdruk, bij de verzorgende handelingen aan te sluiten bij het tempo van de cliënt	X	X	X
kan de ondersteuning bij eten en drinken aanpassen aan de mogelijkheden van cliënt en tijdig signaleren bij problemen		X	X
zorgt er voor dat elke handeling te volgen is voor de cliënt	X	X	X
kan de cliënt begeleiden bij diverse gemoedstoestanden en bij praktische, sociale, ethische en levensbeschouwelijke zaken		X	X
kan psychosociale begeleiding bieden bij ziekte en bij ingrijpende gebeurtenissen		X	X

8 De begeleider EMB is in staat randvoorwaarden te scheppen, zodat de cliënt een optimale woon- en leefsituatie heeft (vgl. competentie E2 uit het BCP)

Proces	Niveau		
De begeleider EMB:	A	B	C
is in staat om de inrichting van de ruimte en het gebruik van hulpmiddelen en materialen af te stemmen op de individuele cliënt en de situatie van het moment		X	X

9 De begeleider EMB begeleidt en verpleegt de cliënt zo nauwgezet en secuur mogelijk met betrekking tot de meervoudige beperkingen, zodat de doelen van de cliënt worden gerealiseerd en waarbij de kans op letsel bij cliënten zo veel mogelijk wordt beperkt (vgl. competentie E4 uit het BCP)

Proces	Niveau		
De begeleider EMB:	A	B	C
kan verpleegtechnische handelingen uitvoeren, rekening houdend met de complexe en interfererende gezondheidsproblemen van de cliënt		X	X
kan op basis van kennis van de cliënt de uitvoering van de verpleegtechnische handelingen zodanig aanpassen dat deze voor de cliënt het minst belastend is		X	X
kan tiltechnieken en tilprotocollen toepassen en waar nodig aanpassen aan fysieke (ontwikkelings)mogelijkheden van de cliënt	X	X	X
werkt volgens de procedures/protocollen om (voorbehouden) handelingen uit te voeren	X	X	X
draagt zorg voor het medicijngebruik van de cliënt		X	X
bewaakt vitale functies en handelt adequaat bij levensbedreigende situaties		X	X
kan ethische kwesties en dilemma's rond gezondheidsproblemen bespreekbaar maken		X	X
is in staat om gebruik te maken van wetenschappelijke kennis, best practice en klinische expertise bij het uitvoeren van interventies bij EMB-clienten		X	

BIJLAGE 3. OVERZICHT GEINTERVIEWDE SCHOLEN

- School 1. Parkschool Sittard VSO (ZMLK)
Psychologe
- School 2. Liduinaschool Breda (ZMLK)
Leerkracht
- School 3. KDC 't Brombemke
Teamleider
- School 4. Mytyschool Tilburg (Mytyl)
IB-er / Leerkracht
- School 5. Maasgouw Maastricht (Tyltyl)
Leerkracht (2)
- School 6. Maaskei Heel (ZMLK)
Leerkracht Zorg en Onderwijs groep
Project Onderwijs in Zorg
- School 7. Emiliusschool Son en Breugel
Leerkracht

BIJLAGE 4. INTERVIEWS

Vraag 1:

Hoe organiseert u leeractiviteiten voor (E)MG leerlingen?

Waar moet u rekening mee houden?

School 1

Hele kleine stapjes, ga uit van het bekende en gekende, veel herhaling.

School 2

- *Individuele werkplekken*
- *Kringactiviteit met materialen visualiseren*
- *Met 3 personen in de klas.*
- *Niet alle leerlingen hebben een werkje waarbij ze individuele instructie nodig hebben.*
- *Als er een leerling “buiten de boot valt”, wordt er individuele begeleiding ingezet.*

School 3

Zorgen voor voldoende en een uitdagende ruimte, voldoende differentiatie, elke activiteit heeft een duidelijk doel, er rekening mee houden dat kinderen onderling ook wat voor elkaar kunnen betekenen.

School 4

Ga uit van de basale stimulatie. Een dag- weekprogramma is gevuld met; Sherbone, BIM, individueel werken, taal, spel, zwemmen, gym, therapie, communicatiegroepjes logopedie.

School 5

- *Werk individueel aanbieden*
- *Flexibel zijn in de organisatie*
- *Goed voorbereid zijn*
- *Niet te veel willen*

School 6

Elke leerling heeft een eigen individueel dagprogramma, bepaalde activiteiten vinden in een groepje plaats, maar dan heeft iedere leerlingen een eigen doel. Een goede voorbereiding is een vereiste i.v.m. de aandachtspanne van de leerlingen.

School 7

Allereerst zijn alle activiteiten binnen onze doelgroep “leeractiviteiten”. Je moet echt overal rekening mee houden. De leerlingen verwerken alles anders dan normale leerlingen. In een optimale situatie moet er altijd rekening worden gehouden met de kindkenmerken, het tempo. Hoe zit het kind op dit moment in zijn vel, en is het het juiste moment om activiteiten te ondernemen of is op dit moment rust geboden. Krijg je als vakman/ vakvrouw de gelegenheid om te werken zoals je dat wilt doen.

Vraag 1a:

Wat is het verschil in het organiseren van leeractiviteiten voor de reguliere ZML leerlingen?

(E)MG leerling:

- IQ<20
- IQ 19-35, in combinatie met bijbehorend zeer beperkt gedragsrepertoire en bijkomende medische of gedragsproblematiek
- Lichamelijke handicap in combinatie met een verstandelijke beperking

Reguliere ZML leerling: leerlingen met een IQ tot 55 / 65-met een tweede stoornis

School 1

Deze leerlingen kunnen veel meer aan, zijn veel flexibeler dus kun je veel groepsgericht organiseren.

School 2

- *In de reguliere groepen is er minder begeleiding.*
- *De groepen zijn groter.*

School 3

Veel activiteiten worden groepsgericht aangeboden omdat de kinderen een schoolperspectief hebben. Deze kinderen gaan gewoon mee in de structuur.

School 4

Er wordt uitgegaan van de leerlijnen en het LVS.

School 5

N.v.t.

School 6

Een goede voorbereiding is ook hier belangrijk, in de handleiding van de methode die gebruikt wordt staat precies hoe je te werk moet gaan.

School 7

Je bent van veel meer factoren afhankelijk.

Vraag 2:

Hoe ziet de klassenorganisatie (inrichting/ aanpassing leermiddelen) eruit voor (E)MG leerlingen?

Waar moet u rekening mee houden?

School 1

Eigen individuele werkplek, werken volgens TEACCH, prikkelarm, muziekhoeke, computerhoeke, gezamenlijke eettafel. Elke activiteit heeft een vaste plek in de klas.

School 2

- *De materialen zijn gelinkt aan de doelen in het LVS.*
- *Er worden veel materialen zelf gemaakt.*
- *We hebben aangepaste tafels en stoelen.*
- *Er zijn zo weinig mogelijk obstakels.*
- *We hebben werkhoeken.*

School 3

Prikkelarm, TEACCH, aansluiten bij het kind.

School 4

In de klas zijn er verschillende hoekjes met elk een eigen functie en betekenis. Er wordt veel gebruik gemaakt van ontwikkelingsmateriaal en er is ook veel zelfgemaakt materiaal aanwezig.

School 5

- *De inrichting moet veilig zijn*
- *We hebben een bedbox*
- *We hebben een rusthoekje*
- *De klassen zijn ruim en er is plaats genoeg voor rolstoelen*

School 6

Eigen individuele werkplek, werken volgens TEACCH, prikkelarm, elke activiteit heeft een vaste plek in de klas. De inrichting moet aangepast zijn op het ontwikkelingsniveau van de leerlingen.

School 7

Er is nauwelijks (vak)literatuur en onderwijsleermiddelen moeten vaak zelf gemaakt of aangepast worden voor de specifieke leerling. Er zijn enkele bedrijven die geschikte onderwijsmiddelen maken, maar die zijn vaak heel duur. Heel inventief zijn en contact houden met collegae die met dezelfde doelgroep werken.

Vraag 2a:

Is deze klassenorganisatie anders voor de reguliere ZML leerlingen?

School 1

Meer prikkels, ook hier soms nog te veel prikkels. Ook afgeschermdde hoeken. Deze lln. eten op hun eigen werkplek.

School 2

In de reguliere groepen hebben ze een instructie hoek/ tafel.

School 3

Prikkelrijk, groepsprogramma wordt afgewerkt.

School 4

Deze groepen hebben minder materialen in de klas, deze komen vaak lenen in de MG-groepen. Deze kinderen kunnen meer prikkels aan.

School 5
N.v.t.

School 6
Ook in deze groep hebben leerlingen ieder een eigen plek, deze plek wordt echter gebruikt voor te werken en te eten. De aankleding is meestal wat drukker, deze leerlingen kunnen meer prikkels aan.

School 7
Veel anders.

Vraag 3:
Hoe brengt u de voortgang van (E)MG leerlingen in kaart?
Waar moet u rekening mee houden?

School 1
Deze leerlingen boeken weinig vooruitgang. Het LeerlingVolgSysteem dat er nu ligt is niet toegespitst op deze leerlingen. Er moet vooral gekeken worden naar het functioneren van de lln. in het algemeen. Hoe functioneert hij/zij binnen het programma, het huidige aanbod. Hoe voelt de lln. zich bij... Uiteindelijk krijg je dan een persoonlijke beschrijving. Waardoor je goed kunt inspelen op de interesse en de mogelijkheden. Met name de vrijetijdsvaardigheden zijn belangrijk.

School 2

- LVS: datacare
- Twee keer per jaar leerling-bespreking, waarin de doelen worden geëvalueerd. Hierbij zijn de leerkracht, sectordirecteur, IB-er en ouders aanwezig.

School 3
Plancius

School 4
Vijfwijzer

School 5

- LVS en werkdoelformulieren
- Datacare ingevoerd met TOS
- Het handelingsplan is gelinkt aan het LVS

School 6
Daarin zijn we nog zoekende, nu doen we dat met Datacare.

School 7
Wij werken met een onderwijszorgplan. Dit plan is opgesteld a.d.h.v. de Vijfwijzer.

Vraag 3a:

Is er een verschil met het in kaart brengen van de voortgang van de reguliere ZML leerlingen?

School 1

Deze leerlingen worden in kaart gebracht m.b.v. het LVS in Datacare.

Het is veel duidelijker wat een leerling beheerst, de volgende stap is al bekend. Deze leerlingen leren veel nieuwe dingen aan.

School 2

In de reguliere groepen vindt de bespreking zonder ouders plaats.

School 3

Dit gebeurt nu door gericht te kijken naar bijv. de spelontwikkeling. In de toekomst hopen we op een leerlingvolgsysteem.

School 4

Kindtrap

School 5

N.v.t.

School 6

Datacare

School 7

Bij reguliere ZML leerlingen werken wij met leerlijnen. Bij EMG leerlingen met een onderwijs zorgplan.

Vraag 4:

**Hoe signaleert en analyseert u de problematiek van (E)MG leerlingen?
Waar moet u rekening mee houden?**

School 1

Dossiergegevens, overleg, testresultaten.

School 2

- *Als leerlingen in de reguliere groepen niet functioneren, volgt er een overgang naar de MG groep, of als vanuit het KDC bij een overplaatsing een voorkeur voor deze groep uitgesproken wordt.*
- *C.v.B. bepaalt de plek in overleg met de ouders.*
- *Er zijn 2 observatieklassen van waaruit de kinderen in de groepen (regulier of MG) geplaatst worden.*

School 3

Timmers-Huigens, observatietechnieken, eenduidigheid in begeleiding gedurende het proces, deze kinderen zijn sterk afhankelijk van hun omgeving (pikt de omgeving de signalen op?)

School 4

Gedurende de hele dag is er veel overleg. Als het loopt dan loopt het. Ouders worden bij alles betrokken en zijn ook op de hoogte van alles.

School 5

D.m.v. het LVS, het gedrag van de leerling en overleg met de orthopedagoog.

School 6

Door observatie, verslaglegging disciplines, vragenlijsten, onderzoek

School 7

Meervoudig gehandicapt zijn brengt met zich mee dat er vele handicaps zijn. Deze handicaps versterken elkaar vaak en de leerling heeft geen mogelijkheid tot compenseren. "Het geheel van de handicap is meer dan de som der delen".

Vraag 4a:

Waarin verschilt deze signalering en analyse in vergelijking met de reguliere ZML leerlingen?

School 1

Dossiergegevens, overleg, testresultaten. Het verschil is dat er méér mogelijkheden zijn om de problematiek in kaart te brengen. Er wordt veel gebruik gemaakt van specifieke observatielijsten.

School 2

Deze verschilt niet.

School 3

Deze kinderen zijn minder afhankelijk van de omgeving.

School 4

Ouders worden minder betrokken.

School 5

N.v.t.

School 6

Er zijn meerdere vragenlijsten ter beschikking.

School 7

Zie antwoord vraag 4.

**Vraag 5: Hoe signaleert u zorgleerlingen (EMG leerlingen)?
Waar moet u rekening mee houden?**

School 1

Gedragveranderingen, goed contact houden met de ouders.

School 2

- *Bij veel individuele begeleiding in spelen, werken, gym, motorische oefeningen, worden er uren voor extra zorg aangevraagd.*
- *Per klas worden de uren voor een zorgassistent gebundeld.*

School 3

Verschil in idee van mogelijkheden, mensen zoeken naar leerpotentieel

School 4

Gedragveranderingen, er is veel overleg met de ouders.

School 5

Zie vraag 4

School 6

Gedragveranderingen, observaties.

School 7

Signaleren wordt niet door deze leerkracht gedaan. Onderzoek is reeds gedaan voor de leerlingen in zijn klas komen.

Vraag 5a:

Waarin verschilt deze signalering van de reguliere ZML leerlingen?

School 1

Gedragveranderingen, goed contact houden met de ouders. Met deze leerlingen kun je ook individuele gesprekken houden.

School 2

Enkele leerlingen hebben zorguren. Het percentage aan zorguren in de reguliere groep is minder in vergelijking met de MG groep.

School 3

Nee

School 4

Nee

School 5

N.v.t.

School 6
Nee

School 7
N.v.t.

Vraag 6:
Past u remediërende technieken (zoals handelingsplannen) toe bij (E)MG leerlingen?
Hoe doet u dat? Waar moet u rekening mee houden?

School 1
Strak en duidelijk programma, richten op gedragsproblemen (uitgangspunt positief gedrag belonen). Deze leerlingen niet laten deelnemen aan vieringen.

School 2

- *Handelingsplannen*
- *Groepsplan*
- *Individueel plan met doelen*
- *Niet alle leerlijnen zijn ingevoerd in datacare.*

School 3
Handelingsplannen, tijdens de evaluatie wordt er bekeken of we op de juiste weg zitten.

School 4
Handelingsplannen worden geschreven vanuit de Vijfwijzer.

School 5
Ja, zie vraag 4

School 6
Dit doe je automatisch. Er worden voortdurend aanpassingen gemaakt om de doelen van individuele leerlingen te kunnen bereiken. Er wordt een handelingsplan geschreven.

School 7
In het onderwijszorgplan worden alle gegevens opgenomen. Hierdoor heb je een duidelijk beeld van de leerling. Dit plan wordt samen met ouders doorgenomen.

Vraag 6a:
Waarin verschillen deze technieken bij de reguliere ZML leerlingen?

School 1
*Meer overleg, duidelijke handelingsplannen ook qua rekenen, taal enz...
Uitgangspunten belonen, negeren, zo weinig mogelijk straffen*

School 2

Alle leerlijnen zijn ingevoerd.

School 3

Handelingsplannen, tijdens de evaluatie wordt bekeken of het kind de uitgestippelde lijn nog volgt.

School 4

Handelingsplannen worden niet geschreven vanuit de vijfwijzer.

School 5

N.v.t.

School 6

De doelen in het handelingsplan zijn heel anders.

School 7

N.v.t.

Vraag 7:

Wat hebben leerkrachten nodig om te kunnen werken met (E)MG leerlingen?

School 1

Geduld!!!, hoge frustratie tolerantie hebben, bewust zijn van en weten dat je heel weinig vooruitgang zult boeken, niet als saai ervaren.

School 2

- *Geduld!*
- *Zelf rust behouden en de tijd nemen voor de kinderen*
- *Je moet zelf leren accepteren dat de stapjes heel klein zijn.*

School 3

Inzicht in de ontwikkelingsfasen, een bepaalde zienswijze, klein kunnen kijken, het kind goed kunnen inschatten.

School 4

Affiniteit, logisch denken, eenvoudig denken, terug kunnen gaan naar de basis, durven loslaten, in kleine stapjes iets kunnen aanbieden, veel herhalen, vooraan beginnen en héél langzaam opbouwen.

School 5

- *Feeling met de doelgroep*
- *Geduld*
- *In kleine stapjes denken, ook stapjes terug durven nemen*
- *Humor*

School 6

Rustige basishouding, goede kennis van deze specifieke leerlingen, kennis van Plancius, Sensorische Integratie, Communicatie. Inventief en creatief zijn.

School 7

- *Vooraf veel affiniteit met de doelgroep*
- *Veel geduld*
- *Blij zijn met elke kleine vooruitgang, maar wel ontwikkelingsgericht blijven zoeken naar mogelijkheden van de leerling.*
- *En zeer waarschijnlijk ook een beetje "gek" zijn!!!*

Vraag 8:

Heeft u extra cursussen/ opleidingen gevolgd sinds u werkt met (E)MG leerlingen?

Zo ja, welke en heeft dit een meerwaarde voor u in de praktijk?

School 1:

Nee

School 2

- *Vakstudie REC-3*
- *Leerroute zorg in onderwijs*

School 3

Nee

School 4

Zorg in Onderwijs route in Utrecht
Vijfwijzer van Carla Vlaskamp

School 5

- *Opleiding Speciaal Onderwijs*
- *Ervaringsordening*
- *Leren observeren*

School 6

PECS en COCP (communicatie)

School 7

Ja,

- *Speciaal Onderwijs voor meervoudig gehandicapte leerlingen.*

Maar ook allerlei korte cursussen zoals:

- *Sensorische Integratie*
- *Massagetechnieken*
- *Omgaan met afwijkend gedrag bij EMG leerlingen etc.*

Alle kleine beetjes helpen in de praktijk.

BIJLAGE 5. UITWERKING INTERVIEWS**Organiseren van onderwijs****Defenitie**

Organiseert en plant efficiënt en effectief de leeractiviteiten en de leertijd van de leerlingen en weet de voortgang en ontwikkeling voldoende te bewaken.

Genoemd Totaal

Competentiedomeinen

Organiseren van leeractiviteiten		
Bereidt de lessen planmatig voor rekening houdend met veiligheid, het pedagogisch klimaat en het didactische aspect	X	50%
Is in staat flexibel om te gaan met de lesvoorbereiding	X	
Draagt zorg voor een haalbare opbouw van de lessen (a.d.h.v. klassenmanagement)	0	
Werkt planmatig met een realistische dag- en weekplanning (rekening houden met de ontwikkelingsperspectieven van de leerlingen)	X	
Werkt volgens het schoolplan	0	
Informeert leerlingen m.b.t. gestelde doelen, hoe deze te realiseren en de ruimte die zij hebben voor eigen initiatief en invulling	0	
Evalueert samen met de leerlingen het proces	0	
Voert structureel overleg met collega- leerkrachten v.w.b. groepsdoorbrekend werken en aanpak van leerlingen	X	
Anders	7x	100%

Klassenorganisatorische activiteiten		
Groepeert leerlingen in de groep zodanig dat de werkvorm aansluit bij de doelstellingen van de les	X	75%
Richt, in samenwerking met de leerlingen, een passende (uitdagend, prikkelarm) leeromgeving in	X	
Zorgt dat materialen / leermiddelen toegankelijk (en gebruiksklaar) zijn voor alle leerlingen	X	
Laat leerlingen samenwerken op basis van hun leerstijlen en mogelijkheden	0	
Anders	7x	100%

Voortgang en toetsing		
Toetst tussentijds en jaarlijks (o.a. overdracht en volgljsten)	X	82%
Voert toetsen uit volgens de vastgestelde regels	X	
Controleert (tussentijds) de leerresultaten	X	
Draagt zorg dat handelingsplannen tijdig gereed zijn	0	
Analyseert (tussentijds) de toetsresultaten	X	
Bespreekt de toetsresultaten met de IB -er	X	
Hanteert een leerlingvolgsysteem	X	
Bewaakt de aandacht en leertijd van elke leerling	X	
Evalueert het leerproces en de resultaten met leerlingen	0	
Stelt individuele- en groepshandelingsplannen op	X	
Heeft kennis van de doorgaande leerlijnen	X	100%
Anders	7x	

Bieden van zorg en begeleiding

Defenitie

Signaleert zorgleerlingen binnen de groep, diagnosticeert de problematiek (of laat dit doen) en biedt zorg op maat.

Genoemd Totaal

Competitiedomeinen

Signaleren en analyseren van problematiek		
Heeft kennis van, inzicht in sociaal-emotionele en gedragsproblemen	X	70%
Heeft kennis van onderwijsleerproblemen	0	
Consulteert collega's, orthopedagoog, logopedist, IB-er, ouders en externe deskundigen, wanneer nodig	X	
Is in staat problematiek te duiden en helder te omschrijven	0	
Heeft kennis van de zorgstructuur (wie wanneer inschakelen)	X	
Verzamelt noodzakelijke aanvullende informatie	X	
Legt correcte oorzaak - gevolg relaties	X	
Werkt aan de hand van de op school gehanteerde cyclus van observatie, analyse, uitvoering en evaluatie	X	
Gaat zorgvuldig om met veronderstellingen m.b.t. oorzaken van problematieken	0	
Is bekend met de juiste observatietechnieken en methoden	X	100%
Anders	7x	

Signaleren van zorgleerlingen		
Observeert leerlingen	X	100%
Signaleert zorgleerlingen	X	
Zet signaal om in actie	X	
Zoekt adequate ondersteuning en stemt af met bijv. de IB-er	X	
Anders	1x	17%

Remediërende technieken toepassen		
Voert individuele- en groepshandelingsplannen, met name gericht op sociale emotionele ontwikkeling, uit	X	100%
Evalueert (de voortgang van) handelingsplannen	X	
Voert remediërende activiteiten uit	X	
Handelt vanuit kennis en inzicht in sociaal-emotionele en gedragsproblemen	X	
Handelt vanuit kennis en inzicht in onderwijsleerproblemen	X	
Biedt verbredings- en verdiepingsstof aan	X	33%
Anders	2x	

EINDNOTEN

¹ **ZMLK-onderwijs;** (zeer moeilijk lerende kinderen)

www.REC3limburg.nl

1. Verstandelijke handicap, waarbij de IQ-score lager is dan 55

óf

2. IQ-score tussen 54 en 70, voor leerlingen tot en met 7 jaar in combinatie met een andere stoornis

én

- a. Structurele beperking in de onderwijsparticipatie, blijkend uit leerachterstand * óf wel het ontbreken van algemene leervoorwaarden * (niet zijnde gedragsproblemen) én zeer geringe sociale redzaamheid

én

- b. Onvoldoende effect extra zorg vanuit de zorgstructuur van het regulier onderwijs en ondersteuning vanuit zorg- en hulpverleningsinstanties niet toereikend voor deelname aan regulier onderwijs

óf

3. Syndroom van Down, blijkend uit een medische verklaring

* leerachterstand en leesvoorwaarden als volgt te duiden:

- leerlingen t/m 7 jaar: ernstige tekortkomingen op het gebied van leer- en taakgedrag (werkhouding, taakgerichtheid, etc.) en zeer geringe vooruitgang gedurende een jaar.
- leerlingen 8 t/m 11 jaar: zeer geringe vooruitgang gedurende een jaar bij aanvankelijk lezen, spellen en rekenen.
- leerlingen van 12 jaar en ouder: schoolvorderingen die niet verder gaan dan beheersing van de leerstof tot en met eind groep 3 van de basisschool.

² **SO;** in het SO zitten leerlingen in de leeftijd van 5 t/m 14 jaar

³ **Ontwikkelingsperspectieven;**

www.ocghadvies.nl/art/Ontwikkelingsperspectieven.pdf

De Inspectie van het onderwijs formuleert het ontwikkelingsperspectief (OPP) als volgt: ´de inschatting van de ontwikkelingsmogelijkheden van een leerling voor een bepaalde, langere periode´.

Met een OPP wordt er voor alle leerlingen een voorspelling over het verwachte uitstroomniveau in het voortgezet onderwijs gedaan. Verder wordt het verwachte leerrendement bepaald. Het ontwikkelingsperspectief is sturend voor het aanbod dat de leerling geboden wordt en bevat handvatten voor de planning van het onderwijs.

⁴ **Zone van naaste ontwikkeling;**

www.wikipedia.org

“De zone van naaste ontwikkeling is het verschil tussen wat een leerling zonder hulp kan doen en wat hij of zij met hulp kan doen”.

⁵ **PECS;**

centrumautisme.nl

Picture-Exchange Communication System.

Kinderen met een autismespectrumstoornis en een verstandelijke beperking vinden het vaak moeilijk om op een goede manier duidelijk te maken wat ze willen. Vooral bij kinderen die in hun dagelijks functioneren sterk door de autismespectrumstoornis bepaald worden, is dit een veel voorkomende bron van probleemgedrag. Voor deze kinderen is het Picture-Exchange Communication System (PECS) ontwikkeld. Een belangrijk aspect van PECS is dat het kind leert om het initiatief nemen in contact, op een manier die adequaat is. Het leert om niet af te wachten of afhankelijk te zijn van anderen in communicatie.

PECS heeft tot doel om het kind te leren op een adequate manier te communiceren met andere mensen. Afhankelijk van het ontwikkelingsniveau kan het kind daarbij ook leren om:

- ‘ja’ of ‘nee’ te zeggen
- goed te reageren op de vraag ‘wat wil je?’
- hulp te vragen
- goed te reageren op het verzoek om even te wachten.

Het kind leert om met anderen om te gaan en dat komt de gehele ontwikkeling van het kind ten goede.

⁶ **COCP;**

www.heliomare.nl

Communicatieve Ontwikkeling van niet-sprekende kinderen en hun Communicatiepartners)

Het COCP-programma is ontwikkeld om de communicatie tussen niet-sprekende kinderen en belangrijke mensen in hun omgeving te verbeteren. Het programma gaat ervan uit dat kinderen leren communiceren in situaties van alledag: bijvoorbeeld tijdens het eten, bij het in bad en naar bed gaan en tijdens het spelen of boodschappen doen. De manier van communiceren van volwassenen is een voorbeeld voor de kinderen. Kinderen leren van de reacties die zij bij anderen zien op hun eigen communicatie. Alle volwassenen die met het kind omgaan, zijn belangrijk voor het leren communiceren. Dit geldt ook voor ondersteund communiceren. Daarom doen alle belangrijke gesprekspartners van het kind, zowel van thuis als vanuit de instelling, actief mee met het COCP-programma.

⁷ **Sensorische Integratie;**

Fontys OSO, Cursus Sensorische

Integratie Het vermogen om zintuiglijke informatie op te nemen uit de wereld om ons heen en vanuit ons eigen lichaam, vervolgens deze informatie te selecteren en de verschillende stukjes met elkaar te verbinden, zodat we er op de juiste manier op

kunnen reageren. De informatie die we opnemen d.m.v. onze zintuigen, gebruiken we om te overleven, onze behoeften te bevredigen, te leren en soepel te functioneren.